

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Romští žáci a výuka občanské výchovy na základních praktických školách

Vypracoval: Bc. Kristýna Kramlová

Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.

České Budějovice 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 25. 4. 2016

.....
Bc. Kristýna Kramlová

Poděkování

Děkuji PhDr. Salimu Muradovi, Ph.D. za odborné vedení, konzultaci, cenné rady a pomoc při vypracování mé diplomové práce. Zároveň děkuji vedení, učitelům a žákům Základní praktické školy ve Vimperku za vstřícný přístup a možnost realizovat výukový seminář potřebný pro vznik této práce.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou vzdělávání romských dětí v systému základního speciálního školství. Cílem práce je zachytit specifika této výuky se zaměřením na analýzu občanské výchovy na základních praktických školách ve vztahu k romským žákům.

Teoretická část práce je zaměřena na současnou situaci romské menšiny v České republice. Práce stručně popisuje historii romské menšiny a aktuální postavení Romů v moderní společnosti. Nejvíce pozornosti je věnováno systému českého základního školství, zejména vzdělávání romských žáků na základních praktických školách. Krátce se práce věnuje i aktuálním změnám ve školském systému, tzv. inkluzivnímu vzdělávání. Součástí teoretické části je rozbor vzdělávacích programů základních praktických škol, konkrétně výuky občanské výchovy, a začlenění průřezového tématu multikulturní výchovy do výuky.

Praktická část práce je zaměřena na didaktické zpracování témat multikulturní výchovy na 2. stupni Základní praktické školy ve Vimperku. Jako zdroj informací o výuce multikulturní výchovy je využíván školní vzdělávací program praktické školy. Cílem výukového semináře „OPRE ROMA“ je začlenění tématu romské kultury a tradic do výuky, snaha rozšířit povědomí dětí o romské menšině a u romských dětí podpořit vnímání a vztah k jejich etnické identitě.

Klíčová slova: Romové v ČR, základní škola praktická, inkluzivní vzdělávání, RVP ZV-LMP, občanská výchova, multikulturní výchova, etnická identita Romů

ABSTRACT

The diploma thesis deals the phenomenon of education of Roma children in the system of special elementary education. The aim of the thesis is to capture the specifics of this education focusing on the analysis of the civic education on primary practical schools in context of relationships to Roma pupils.

The theoretical part is focused on the current situation of the Roma minority in the Czech republic. The work briefly describes the history of the Roma minority and the current situation of Roma people in the modern society. Most attention is paid to the Czech primary educational system, especially teaching Roma pupils on practical primary schools. The work briefly deals with the current changes in the educational system, so called inclusive education too. The theoretical part contains the analysis of educational programs accordingly to practical primary schools, specifically teaching of the civic education and the implementation of the cross-cutting theme "the multicultural education" into the classroom.

The practical part is focused on the methodology of the multicultural education themes, on the second degree of an elementary practical school in Vimperk. As the source of information about the teaching of the multicultural education, the school educational program for practical schools was used. The aim of the teaching seminar "OPRE ROMA" is the implementation of the Roma culture and traditions theme into the education, so as the effort to expand children's awareness about the Roma minority and to support and promote the perception and relationship of Roma children to their ethnic identity.

Keywords: Roma people in the Czech Republic, primary practical school, inclusive education, FEP EE- LMD, civic education, multicultural education, ethnic identity of Roma people

OBSAH

I.	TEORETICKÁ ČÁST	7
1	ÚVOD	7
2	HISTORIE ROMSKÉ MENŠINY NA ČESKÉM ÚZEMÍ	9
2.1	Příchod Romů do Evropy.....	9
2.2	Romové na našem území	10
2.3	Romové v období totalitních režimů	11
3	AKTUÁLNÍ POSTAVENÍ ROMSKÉ MENŠINY V ČR	13
4	VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH ŽÁKŮ	17
4.1	Diskriminující školský systém	17
4.2	Překážky bránící ve vzdělávání romských dětí	19
5	MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH ŽÁKŮ	25
5.1	Aktuální opatření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy	27
5.2	Multikulturní výchova jako pomocník při vzdělávání romských dětí	36
5.3	Inkluzivní vzdělávání.....	38
5.3.1	Specifika vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním.....	39
5.3.2	Projekt Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR (2013 – 2015).....	39
5.3.3	Projekt „Pojďte do školky!“	40
5.3.4	Projekt „Pojďte do školy! Podpora vzdělávání a doučování dětí ze sociálně vyloučených domácností“	41
6	VZDĚLÁVÁNÍ MIMO HLAVNÍ VZDĚLÁVACÍ PROUD	43
6.1	Základní praktické školy	43
6.2	Rámcový vzdělávací program pro základní školy – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením	45
6.2.1	Vzdělávací oblast Člověk a společnost	46
6.2.2	Multikulturní výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy – příloze upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením	48
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	50
7	VÝUKOVÝ SEMINÁŘ „OPRE ROMA“	50
7.1	Základní informace.....	50
7.2	Základní informace o škole	52
7.3	Romská lidová pohádka	54
7.3.1	Příprava na hodinu	54
7.3.2	Průběh hodiny.....	56
7.3.3	Reflexe hodiny.....	58
7.4	Jsou jako my.....	59
7.4.1	Příprava na hodinu	59
7.4.2	Průběh hodiny.....	61
7.4.3	Reflexe hodiny.....	64
7.5	„Gelem gelem...“	66
7.5.1	Příprava hodiny.....	66
7.5.2	Průběh hodiny.....	68
7.5.3	Reflexe hodiny.....	69
7.6	Evaluace celého semináře	70
8	ZÁVĚR	72
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
10	SEZNAM PŘÍLOH	80

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala výuku občanské výchovy na základních praktických školách se zaměřením na multikulturní výchovu. Cílem práce, zejména praktické části, je podpora kulturní a etnické identity romských žáků, kteří se vzdělávají mimo hlavní vzdělávací proud. Toto téma jsem si vybrala zejména pro jeho aktuálnost a také z důvodu svého zájmu o romské žáky, kteří bývají v mnoha ohledech v českém školství znevýhodňováni. Svou diplomovou práci jsem rozdělila na dvě hlavní části.

Teoretická část je věnována zejména specifikům ve vzdělávání romských žáků a žáků se speciálně vzdělávacími potřebami. Česká republika se již řadu let potýká s kritikou ze strany mezinárodních organizací za diskriminaci romské menšiny. Nejvíce je však kritizován český vzdělávací systém, ve kterém dochází k segregaci romských žáků, a to hned několika formami. Zmiňovány jsou zejména speciální segregované třídy nebo školy pro romské žáky, diskriminace a šikana ze strany žáků i učitelů základních škol a v neposlední řadě také nepřiměřené přeřazování romských žáků na základní praktické školy, primárně určené dětem s lehkým mentálním postižením. Na základě této kritiky přijalo v letošním roce Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy opatření, jehož cílem je vytvořit rovné podmínky pro vzdělávání všech žáků formou inkluzivního vzdělávání. Hlavním úkolem tohoto plánu je zrušit přílohy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, a tak umožnit všem žákům kvalitní a plnohodnotné vzdělání. I v rámci inkluzivního vzdělávání je důležité nezapomínat na kulturní a etnickou identitu romských žáků. Vědomosti o kulturních hodnotách jiné země jsou důležité pro rozvoj tolerance a dobrých vztahů ve společnosti.

Cílem praktické části práce je vytvoření výukového semináře, který je zaměřen zejména na podporu a rozvoj etnické a kulturní identity romských žáků na základních školách praktických. Tyto školy navštěvuje výrazný počet romských žáků, proto je zásadní, aby do výuky byla zařazena témata týkající se romské historie a kultury. V rámci výuky občanské výchovy jsem do vyučování zařadila témata týkající se romských zvyků a tradičního způsobu života. Snažila jsem se tak přiblížit žákům

romskou kulturu s cílem podpořit pozitivní vztahy ve třídě. Výukový seminář je primárně určen žákům na druhém stupni základní praktické školy. Je přizpůsoben schopnostem a dovednostem žáků s lehkým mentálním postižením. Jednotlivé aktivity jsou však vhodné a využitelné i ve výuce na běžných základních školách.

2 HISTORIE ROMSKÉ MENŠINY NA ČESKÉM ÚZEMÍ

2.1 Příchod Romů do Evropy

Od první chvíle, kdy Romové vstoupili na evropský kontinent, museli se potýkat s pronásledováním a utiskováním ze strany Evropanů. Pro ty byl kočovný způsob života nepochopitelný a Romy považovali za nemorální tuláky a šarlatány. Odlišná kultura, hodnoty i jiná barva pleti, to vše zapříčinilo strach obyvatel, kteří s Romy nechtěli žít a snažili se je vypudit zpět do země, ze které do Evropy přišli.

Nedostatek psaných pramenů o romské historii nutil odborníky vyhledávat v kronikách a původních textech informace o původní vlasti Romů a jejich důvodech odchodu z ní, o romském jazyku a jeho dialektech. (NEČAS, 2002, 9) Romština vykazovala shodné znaky s indickým jazykem a rozmanitost dialektů romského jazyka naznačovala, že Romové pocházeli z různých oblastí střední a severní Indie. *„Předkové dnešních Romů patřili pravděpodobně k původnímu obyvatelstvu Indie, které bylo někdy v polovině 2. tisíciletí př. n. l. buď vytačeno do těžko přístupných a okrajových oblastí, nebo podmaněno a včleňováno do velmi složitého sociálního systému.“* (NEČAS, 2002, 10) Migrace Romů do Evropy probíhaly v několika proudech nezávisle na sobě. Za první zprávu o pobytu Romů na českém území se považuje „Dalimilova kronika“ ze 13. století, přesněji jedna z kapitol zvaná „O Kartasiech pohanských“, avšak doložen máme až rok 1417. (NEČAS, 2002, 17) Romové žili nejčastěji kočovným způsobem života a pohybovali se z oblasti do oblasti. V počátcích byli Romové přijati veřejností s nadšením a putování po kraji probíhalo bez problémů. Jejich tradiční způsob obživy jako bylo hádání z ruky, tanec a věštění budoucnosti představoval pro aristokracii a veřejnost oblíbenou formu zábavy a rozptýlení. Nadšení z romské kultury však brzy pominulo. Romové začali být spojováni s jinými kočovníky, kteří byli vnímáni jako tuláci a žebráci. Postupem času začali být lidé k Romům nedůvěřiví a vnímali je spíše jako hrozbu. (ŠOTOLOVÁ, 2011, 15) *„Církev je odmítala jako pohany, katolíci je exkomunikovali, protestanti je pronásledovali v průběhu reformace proto, že přicházeli z katolických zemí. Řemeslná společenstva a cechy je odmítaly jako vetřelce, kteří bez povolení provozují svoje řemesla, a tak je doháněly k ilegálnímu podnikání, k žebrotě nebo i ke krádežím. Místní usedlíky dráždila jejich řeč, jejich způsob oblékání, způsob života, a proto je pokládali za čarodějnice, loupežníky a původce nemocí. Tak vznikala*

temná a děsuplná podoba o kočovnicích s tmavou pletí a duší.“ (ŠOTOLOVÁ, 2011, 16) Tím se rozpoutala vlna pronásledování Romů a následný tlak úřadů i veřejnosti o vyhnání kočovníků zpět do jejich rodné země. Romové přestali být zcela tolerováni a vedle vyhoštění ze země na ně bylo vydáno množství zákonem daných nařízení jako konfiskace majetku, nucené práce, vypalování znamení a mučení, odebírání dětí do bílých rodin na převýchovu, uříznutí ucha nebo zabití střelením a ubitím. Duchovní měli zakázáno je oddávat, křtít a pohřbívat. Je nutné dodat, že veškerá perzekuce romských kočovníků probíhala beztrestně nebo byla dokonce zákonem stanovena. (ŠOTOLOVÁ, 2011, 16 – 18) „*Přes tato drastická opatření namířená proti Romům i přes sankce hrozící domácímu obyvatelstvu za neúčast při jejich pronásledování se Romy z Čech nepodařilo vyhnat. Místní obyvatelé s nimi zřejmě všude nenakládali tak krutě, jak vyžadovala úřední nařízení. Nasvědčují o tom dobové zápisy ze soudních jednání, kde Romové při výslechu vypovídali, že se živí příležitostnými pracemi u sedláků, hudbou apod.*“ (ŠOTOLOVÁ, 2011, 19)

2.2 Romové na našem území

První pokusy o asimilaci Romů nastávají v době osvícenství za vlády Marie Terezie. Panovníce zrušila tresty smrti a povolila Romům přístup do měst. Stále ale podléhali přísné kontrole a omezením. Byl vydán zákaz používat romštinu a obchodovat s koňmi. Mezi nejhorší opatření se řadily snahy o převýchovu romských dětí a mládeže. Děti byly rodičům odebrány a jakýkoli kontakt byl přísně trestán. V asimilačním přístupu pokračoval i císař Josef II., který v roce 1782 zavedl pro Romy povinnou školní docházku. Dále dbal na to, aby Romové navštěvovali bohoslužby, uznávali křesťanské svátky a dodržovali důkladnou hygienu. (ŠOTOLOVÁ, 2011, 20)

V 19. století se začala řada romských rodin usazovat na území Moravy. Jako způsob obživy jim sloužila typická romská řemesla, ale ta nestačila uživit všechny romské rodiny, takže bylo třeba doplňovat další způsoby obživy. I přes snahu začlenit se do majoritní společnosti si stavěli Romové tábory na okrajích měst, a tak stále přetrvávala určitá izolace. Po rakousko-uherském vyrovnání vydalo ministerstvo vnitra nařízení, jehož platnost se vztahovala na potulné Romy, kteří měli být dopraveni tam, odkud přišli. Po skončení první světové války byla hospodářská situace velmi nepříznivá a narůstající konkurence likvidovala drobné řemeslníky, což byli většinou

Romové. Většina romské populace byla negramotná a negativní postoje ze strany majoritní společnosti ji od vzdělávání se odrazovaly. V roce 1927 přijala Československá republika „zákon o potulných Cikánech“ a v souvislosti s ním proběhl i soupis kočovných a usedlých Romů. Každý Rom měl povinnost u sebe nosit „cikánskou legitimaci“ a společně kočovat a tábořit směla jen rodina vlastníci „kočovný list“. Uvedený zákon potulný způsob života sice legalizoval, ale také značně omezoval. Trvalý dohled úřadů a policie dělal nadále z Romů jakousi asociální skupinu.¹ Ekonomická krize ve dvacátých letech situaci Romů ještě více zhoršuje. „*V tomto období se projeví určité snahy, které měly přispět ke zlepšení životních podmínek Romů a jejich vzdělanostní úrovni. V roce 1926 byla v hlavním městě Podkarpatské Rusi v Užhorodu založena první tzv. cikánská škola. Podle zkušeností z této školy se začalo vyučovat i v jiných školách, např. v Košicích, Levoči, Štítniku, Mukačevu, v Dobšíně a dalších místech. Jednalo se o třídy, které měly poskytnout kromě přiměřených vědomostí také jazykovou přípravu. [...] Toto úsilí zmařila německá okupace. Tím skončila i existence první cikánské školy.*“ (ŠOTOLOVÁ, 2011, 23)

2.3 Romové v období totalitních režimů

Jednoznačně nejhorším obdobím v romské historii bylo období druhé světové války. Stejně jako Židé byli i Romové považováni za občany druhé třídy a za nežádoucí neárijskou rasu, která nemá právo na život. Proto byly prováděny nedobrovolné sterilizace a masové vyvražďování v koncentračních táborech. Cílem bylo zamezit míšení německé a romské krve. Deportace probíhaly do cikánského koncentračního tábora Osvětimi Birkenau – II. (NEČAS, 2002: 66 – 69) „*Celkem bylo v táboře evidováno 20 923 osob všech věkových kategorií. [...] Při příjmu dostali všichni pruh bílého plátna, na kterém byl vyznačen trojúhelník (Romové byli zařazeni mezi asociály), písmeno Z (Zigeuner) a číslo. [...] Vězňové museli pracovat v době od 6 do 17 hodin. Byli nuceni vykonávat těžké, často zcela bezúčelné práce. Mnoho vězňů zahynulo vyčerpáním, hladem, následkem nakažlivých chorob – malárie, tyfu, úplavice a jiných nemocí. V Birkenau nebyla pitná voda.*“ (ŠOTOLOVÁ, 2011, 29) Přibližně 94% romských vězňů bylo v Osvětimi vyvražďeno. Bohužel ani po hrůzách války

---

¹ NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České Republiky*. Vystaveno 12. 2. 2002. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>

pronásledování Romů neskončilo. Předsudky o „nepřizpůsobivých“ v naší společnosti přetrvávají a majorita se k nim stále staví jako k méněcenným. Je smutné a šokující, že v mnohých případech ani lidé nevědí, jaké krutosti Romům válka přinesla, nebo že vůbec byli nacistickým režimem stíháni.

V padesátých letech docházelo k přesunu Romů do průmyslových center za lepší prací. Komunistický režim se znovu začal snažit o jejich asimilaci a integraci do společnosti. „Občané cikánského původu“ byli stále vnímáni jako asociální vrstvu, jejíž etnická identita, jazyk a rozdílný způsob života musí být zcela potlačeny. Byla vydána nová nařízení o evidenci Romů v jednotlivých oblastech, vytvářely se programy, které měly za úkol převychovat Romské obyvatele k normám a hodnotám majoritní společnosti, a byl zcela zakázán kočovný způsob života. V roce 1958 byl přijat zákon o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob. Těmto osobám bylo přiděleno zaměstnání a ubytování a byly pod trvalým dohledem, aby se z nich stali řádní pracující občané. Bez souhlasu se nesměli stěhovat ani měnit zaměstnání. Postupy usazování probíhaly i za použití násilných metod, jako uřezávání kol od maringotek, zabavení koní nebo dokonce jejich zastřelení. Klidné soužití s majoritní společností se nedařilo, většina Čechů nechápala jejich způsob žití, a to vedlo pouze ke stížnostem a neshodám. Násilnými snahami o integraci a splnutí s majoritní společností se komunistickému režimu podařilo naprosto zničit veškeré hodnoty a identitu Romů. Většina Romů už nezná svůj původ a historii. Křivda ze strany majority v nich zůstává zakořeněná a v důsledku asimilačních tlaků svou skutečnou identitu popírají a ani se nepřihlásí k romské národnosti. I v následujících letech probíhaly snahy o řešení „cikánské otázky“, ale nadále se romské obyvatelstvo segreguje. Dochází k politice rozptylu a odsunu, zejména z důvodu vysoké nezaměstnanosti, ale hromadné stěhování jen ještě více rozbilo integritu romské rodiny a tradiční zvyky. Také se klade důraz na převýchovu a vzdělávání „opožděných a zanedbaných cikánských“ dětí. Vytvářejí se speciální třídy a samostatné mateřské školky. Většina romských dětí je značena za prospěchově slabé, a je proto přeřazena do speciálních škol, čímž se jim zcela uzavírá cesta k dalšímu vzdělávání a šance na dobré zaměstnání.² *„Mnozí učitelé o Romech, jejich historii a kultuře dodnes nic nevědí, o žácích ani nemluvě. Romské děti se o sobě ve škole nic nedozvědí a školní docházku tráví studiem věcí, které jsou jim vzdáleny.*

---

² NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České republiky*. Vystaveno 12. 2. 2002. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>

Přestože k rozpadu ČSFR tvořili na území ČR nejpočetnější etnickou minoritu, Češi o ní nenajdou v učebnicích jedinou zmínku, a Romové tak nadále platí za „nejcizější cizince“ České republiky. Rasistické útoky jednotlivých externistů a jejich skupin sice vyvolávají zcela oprávněný strach, nicméně ještě hůře Romové vnímají mlčení většiny.“ (MIKLUŠÁKOVÁ, 2002, 286)

Po revoluci v roce 1989 stát uznal Romy jako národnostní menšinu se všemi příslušnými právy. Uvnitř romské populace se utvářely organizace a sdružení, které měly za úkol zastupovat Romy v politice. V roce 1990 kandidovala ve volbách do Parlamentu spolu s Občanským fórem první romská politická strana Romská občanská iniciativa a celkem získala osm mandátů. Vedle této strany vznikala i další romská hnutí, která měla na starost prosazovat zájmy romského obyvatelstva, dohlížela na vzdělání a rozvoj kultury. Po rozpadu Československé republiky většina Romů ztratila státní občanství. Vyřizování formalit většině z nich činil problémy, a proto se dodnes tisícům Romů nepodařilo české občanství získat. (ŠOTOLOVÁ, 2011, 38)

3 AKTUÁLNÍ POSTAVENÍ ROMSKÉ MENŠINY V ČR

Romové patří k nejpočetnější národnostní menšině na území ČR. Podle posledního sčítání lidu, které proběhlo v roce 2011, se k romské národnosti přihlásilo 5135 občanů, v kombinaci s druhou národností pak 7717 obyvatel. Tato data však neukazují skutečný počet romských občanů žijících na území České republiky. Podle odhadů kvalifikovaných odborníků žije v České republice 240 000 Romů, což z celkového počtu obyvatel činí zhruba 2,3%. Získat přesná data o stavu romské menšiny na našem území je komplikované z důvodu nestálého stěhování romských rodin ze sociálně vyloučených lokalit za lepším bydlením.³

Stále vysoké procento romských občanů se potýká se sociálním vyloučením nebo je sociálním vyloučením ohroženo. Sociální vyloučení znamená „proces, během kterého jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim ztížen či omezen přístup ke zdrojům a příležitostem, které jsou běžně dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje je řazeno především zaměstnání, bydlení, sociální

³ Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2014. Úřad vlády ČR. Vystaveno 5. 11. 2015. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2014-136688/>

ochrana, zdravotní péče a vzdělání.“⁴ Z posledních zpráv o stavu sociálně vyloučených lokalit bohužel vyplývá, že celkový počet lokalit od roku 2006 vzrostl a to ve všech krajích České republiky. Zároveň se zvýšilo i procento počtu obyvatel žijících v těchto lokalitách. Podle odhadů žije v sociálně vyloučených lokalitách okolo 100 000 obyvatel. Vznik nových lokalit je zapříčiněn vlivem ekonomické krize, kdy se rodiny stěhují z důvodu nižších životních nákladů.⁵ Mezi sociálně vyloučené skupiny obyvatel však nepatří pouze Romové. Problém sociálního vyloučení se týká i osamělých rodičů, mladých rodin s dětmi, lidí dlouhodobě nemocných nebo zdravotně postižených, seniorů a dále pak etnických a dalších menšinových skupin obyvatel. V české společnosti patří romská menšina mezi skupiny obyvatel, kteří jsou sociálním vyloučením postiženi velmi výrazně. Z tohoto důvodu má většina Romů omezené šance dosáhnout úspěchu v porovnání s většinovou společností. (NAVRÁTIL, 2003, 15)

Tento problém přetrvává do současnosti. Sociálně vyloučené lokality se potýkají s vyšší mírou kriminality z důvodu nedostatku zdrojů a rovných příležitostí. Příčinou mohou být jevy spjaté se sociálním vyloučením, jako je chudoba, zadlužení nebo sociálně patologické jevy. Obyvatelé žijící v těchto lokalitách mají zpravidla nízkou důvěru v policii a jiné instituce. Mezi největší problémy sociálně vyloučených lokalit patří kvalita bytového fondu, přeplněnost bytů, vysoké nájemné a obývání bytů bez nájemních smluv.⁶ Sociální vyloučení má negativní dopad na důležité oblasti života. Jedním ze základních problémů sociálního vyloučení je propad do chudoby, který souvisí s nezaměstnaností a omezeným přístupem na trh práce. Dalším závažným důsledkem sociálního vyloučení je narušený systém sociálních vazeb, zejména co se týče vazeb sekundárních, které jsou důležité pro získání informací o vzdělání, pracovních příležitostech apod. Většina obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách má omezený přístup k základním službám, jako je například zásobování bytu teplou vodou, elektřinou, přístup k veřejné dopravě, lékařské péči nebo školským zařízením. (NAVRÁTIL, 2003, 34) Podle stávajících odhadů se potýká se sociálním vyloučením přibližně třetina z celkového počtu Romů žijících na území České republiky. Obyvatelé

---

⁴ *Strategie sociálního začleňování.* Praha: 2014. Vystaveno leden 2011. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf

⁵ *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR.* GAC spol. s.r.o. Praha: 2015. Vystaveno květen 2015. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/file/9089/>

⁶ *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 - 2015.* Praha: 2011. Vystaveno srpen 2011. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení/>

ubytoven a bytů v sociálně vyloučených lokalitách jsou často v obtížné životní situaci, nedaří se jim nalézt bydlení mimo tyto lokality a začlenit se tak do společnosti. Stále častěji se objevují potíže v soužití mezi romskou menšinou a většinovou společností, jejichž dopadem jsou masové sociální nepokoje a demonstrace, kdy se většinové obyvatelstvo přiklání na stranu extremistických pravicových hnutí. Situace romské menšiny v České republice je na mezinárodní úrovni vnímána jako velmi znepokojující. Česká republika je stále častěji kritizována ze strany mezinárodních organizací za nedodržování lidských práv romské menšiny. S nepříznivou situací Romů se potýkají i ostatní státy Evropy, kde žijí početnější romské menšiny. Pro řešení stávající situace romské menšiny přijala Rada Evropy v prosinci roku 2013 *Doporučení Rady o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech*⁷. Doporučení má státům poskytnout pomoc při integraci Romů do společnosti a navrhuje možná opatření k zajištění rovných podmínek a k boji proti diskriminaci a nesnášenlivých nálad ve společnosti. Státy Evropské unie mají přijmout opatření k naplnění tohoto dokumentu nejpozději do konce roku 2016. Česká republika již vytvořila dokument s názvem *Strategie romské integrace do roku 2020*, jehož cílem je zlepšit vývoj situace romské menšiny zejména v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení a povzbudit rozvoj romské kultury a jazyka. Schválení tohoto dokumentu je v kompetenci vlády České republiky, přičemž datum schválení není uvedeno.⁸

Ačkoli žijeme ve svobodné a demokratické společnosti, stále narážíme na základní problémy, které se neslučují se základními rysy demokratické společnosti, jako jsou svoboda, tolerance a rovnost všech občanů, kteří v této společnosti žijí. S rasistickým a xenofobním chováním se setkáváme denně, a to dokonce i od politiků a reprezentantů našeho státu, kteří by se naopak měli snažit takovému chování zabránit. V březnu 2015 vydalo Centrum pro výzkum veřejného mínění tiskovou zprávu k průzkumu s názvem *Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor 2015*. Cílem bylo zjistit postoj společnosti k národnostním menšinám žijícím na území České republiky. Celkem bylo do šetření zahrnuto 17 národností, mezi které patřila i národnost česká, která sloužila ke srovnání s ostatními. Z průzkumu vyplývá, že

---

⁷ *Doporučení Rady ze dne 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech*. Úřední věstník Evropské unie. C 378/1. Vystaveno 24. 12. 2013. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:378:0001:0007:CS:PDF>

⁸ *Strategie romské integrace do roku 2020*. Odbor lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády. Vystaveno únor 2015. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma-integration/czech-republic/national-strategy/national_cs.htm

nejhorší vztah má česká společnost k romské menšině, vůči které vyjádřilo své nesympatie 82% dotazovaných a skoro 51% uvedlo jako svou odpověď „velmi nesympatičtí“.⁹ Vztah Čechů k romské menšině se v porovnání s průzkumem realizovaným v roce 2014 ještě zhoršil. Nesympatie k romské menšině v tomto roce vyjádřilo 79% respondentů a pro 47% byli Romové velmi nesympatičtí.¹⁰

V předchozích letech se Portál ParlamentníListy.cz dotazoval také politiků, jaký je jejich názor na romskou menšinu, zda je takový postoj k Romům oprávněný nebo nikoli. Bývalý senátor Petr Pakosta na tento dotaz reagoval slovy: „*Češi nejsou ani rasističtí, ani xenofobní. Za negativní postoje české veřejnosti vůči Cikánům si Cikáni můžou sami. Jejich vyhýbání se práci, jejich narůstající agresivita, jejich způsob života na úkor většinové populace je jen jejich rozhodnutí.*“ I další názory se shodují v tom, že si za tento výsledek můžou Romové sami. Jejich odlišný způsob života není slučitelný s životem většinové společnosti a podle exposlance Davida Ratha provokuje a narušuje hodnoty společnosti: „*Jejich životní styl a s ním spojené chování dost lidí dráždí a narušuje jejich styl a hodnoty. Nenazval bych to rasismem. Neromská většina preferuje často pořádek, čistotu, vzdělání, pracovitost a obvykle volí méně hlučnou zábavu a obživu si zajišťuje poctivou prací. Romské životní priority jsou často nastaveny úplně jinak a to pak mnoho lidí provokuje.*“ Jasný názor má na aktuální situaci také bývalý senátor ČSSD Pavel Lebeda: „*Pro povalečství, odpor k práci, parazitování na většinové populaci a kriminalitu většiny Romů je postoj veřejnosti pochopitelný a je umocňován nepřijatelnou pozitivní diskriminací v oblasti sociální, ale dokonce i v justici. Pocit hájení a beztrestnosti vede Romy vedle tradiční majetkové kriminality stále více k brutální trestné činnosti. Připočteme-li problémy v občanském soužití a rozšířenou drogovou závislost mezi Romy, nemůže averze většinové populace nikoho překvapit.*“¹¹

---

⁹ *Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor 2015.* CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. Vystaveno 6. března 2015. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7352/f3/ov150306.pdf

¹⁰ *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2014.* CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. Vystaveno 9. dubna 2014. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7210/f3/ov140409.pdf

¹¹ PETŘÍK, L. *Povaleči, paraziti. Ano, i taková sova říkájí politici o Romech.* ParlamentníListy.cz. Vystaveno 18. 4. 2012. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z:

<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Povaleci-paraziti-Ano-i-takova-slova-rikaji-politici-o-Romech-229671>

4 VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH ŽÁKŮ

4.1 Diskriminující školský systém

Za diskriminaci různých menšinových skupin je Česká republika ostře kritizována od mezinárodních organizací, zabývajících se ochranou lidských práv. V srpnu 2015 vydala OSN zprávu, ve které kritizuje Českou republiku za nedostatečné řešení problémů týkajících se romské menšiny. Nevyhovující je podle výboru OSN fakt, že stále stoupá počet sociálně vyloučených lokalit s převážně romskou populací. S tím souvisí i diskriminace Romů ohledně přístupu k základním službám, jako je zdravotní péče, veřejné služby a vzdělání. Kritika je stále mířena i na oblast vzdělávání romských dětí, ve které podle OSN stále převládá segregace, nedostatečná snaha romské děti integrovat do hlavního vzdělávacího proudu. Se špatnou kvalitou vzdělání souvisí i nízké uplatnění na trhu práce a vysoká nezaměstnanost, se kterou se většina Romů potýká. Znepokojující jsou odmítavé nálady a postoje v české společnosti proti cizincům všeobecně. Zpráva především upozorňuje na předsudky a stereotypy vůči uprchlíkům a islamofobní chování, zejména u mladých lidí. Další problém, který je ve zprávě zmíněn, je nedostatek dat týkajících se etnických menšin a cizinců.¹²

Další organizací, která kritizuje Českou republiku za diskriminaci Romů, je Amnesty International, která v dubnu 2015 zveřejnila zprávu¹³ týkající se segregativního přístupu k romským žákům. Zpráva Amnesty International hodnotí všechny formy diskriminace romských dětí v rámci školského systému. Zaměřuje se na segregaci romských dětí vytvářením oddělených tříd, budov či celých škol pro romské žáky. Důvodem pro vznik takovýchto „romských škol“ může být vysoké procento romských rodin žijících v určité oblasti. Většinou je ale za vznikem těchto segregovaných škol volba romských i neromských rodičů. Každý rodič má právo umístit své dítě do jakékoli školy, která je podle jeho názoru pro dítě vhodná. Romští rodiče většinou raději zvolí školu s vyšším počtem romských dětí, protože mají pocit, že na takovéto škole se jejich dítě nebude muset potýkat s diskriminací a šikanou ze strany majority a klima školy

---

¹² *Concluding observations on the tenth and eleventh periodic reports of the Czech Republic*. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Vystaveno 29. 8. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/CZE/CERD_C_CZE_CO_10-11_21520_E.pdf

¹³ *Chce to více snahy. Etnická diskriminace romských dětí v českých školách*. 1. vydání. Amnesty International, 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>

bude pro ně příjemnější. Naopak neromští rodiče raději volí školy s co nejmenším podílem romských dětí. Možnost rodičů vybrat dítěti školu podle zastoupení romských dětí ale brání odstranění segregačních praktik z českého školství. Diskriminující vzdělávání ale podporují i samotní ředitelé škol tím, že nedokážou odstranit překážky bránící romským žákům vzdělávat se na běžné základní škole (předsudky, šikana) nebo sami odmítnou přijmout do školy romského žáka. Jako další druh diskriminace, se kterým se musí romští žáci potýkat, je jejich přeřazování do základních škol praktických, které jsou určeny dětem s lehkým mentálním postižením¹⁴. Generální tajemník Amnesty International Salil Shetty navštívil několik základních škol v Ostravě, aby se o situaci v českém školství sám přesvědčil. V rozhovoru pro ČT24 Shetty řekl: „*Jedna z nejvíce šokujících věcí, navzdory tomu, že jsem to četl, je uvědomit si, že v praktických školách je skutečně nenormální počet romských dětí. Romů je v této republice asi jenom 3 procenta nebo ještě méně, ale v praktických školách, kde jsou děti s lehkým mentálním postižením, máte více než 30 procent romských dětí.*“¹⁵ Tento závažný problém se dosud nepodařilo odstranit a podle Amnesty International jsou opatření, která Česká republika doposud zavedla, nedostatečná.¹⁶

Jak už jsem zmínila, současná situace v českém školství je ve vztahu k romským žákům kritická. K hlavním problémům, se kterými se český školní systém potýká a za které je kritizován, patří kromě nesprávného zařazování romských žáků do základních škol praktických, segregačních praktik v podobě vytváření speciálních tříd a škol pro romské žáky, i nedostatečná informovanost romských rodičů, špatná komunikace mezi školou a romskou rodinou, dále pak rasové předsudky a diskriminace ve škole. (KALEJA, 2011: 10) Výzkum České školní inspekce¹⁷ ukázal, že základní praktické školy navštěvuje 32% romských žáků. Tak vysoké číslo k poměru s odhadovaným celkovým počtem Romů v České republice je přinejmenším znepokojující a nutí mě položit si otázku, zda u všech těchto dětí bylo diagnostikováno lehké mentální postižení

---

¹⁴ „*Mentální retardace je stav charakterizovaný celkovým snížením intelektových schopností (schopnosti myslet, učit se a přizpůsobovat se svému okolí), k němuž dochází v průběhu vývoje jedince. Jedná se o stav trvalý, který je buď vrozený nebo časně získaný (do 2 let života dítěte).*“ (PIPEKOVÁ, 2006, 298)

¹⁵ Šéf Amnesty na vlastní oči: Romské děti jsou diskriminovány. Česká televize. Vystaveno 23. 4. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1522608-sef-amnesty-na-vlastni-oci-romske-deti-jsou-diskriminovany>

¹⁶ *Chce to více snahy. Etnická diskriminace romských dětí v českých školách*. 1. vydání. Amnesty International, 2015. str. 6-7. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>

¹⁷ *Tematická zpráva. Žáci vzdělávání podle RVP ZV – přílohy upravující vzdělávání žáků s LMP*. Česká školní inspekce. Praha: 2015. Vystaveno leden 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/9140af7c-eae6-425c-b097-c43938d885c4>

a pokud bylo, zda bylo diagnostikováno správně? Z vlastních zkušeností vím, že romští žáci bývají ve většině případů temperamentnější, živější, častěji vyrušují a práce s nimi vyžaduje větší soustředění a nastolení jasných pravidel. Může tedy nastat situace, kdy učitelé nebudou chtít nebo bude nad jejich síly přizpůsobit výuku a přístup ve vzdělávání tak, aby vyhovovala všem žákům, a když se tedy setkají s romským dítětem, které bude vyrušovat, vykřikovat a neudrží pozornost stejně dlouho jako jeho vrstevníci, navrhne tomuto dítěti psychologické vyšetření a odchod z hlavního vzdělávacího proudu. „*Nejčastější příčinou přeřazování dětí do zvláštní školy je tedy jejich neúspěch ve školní práci. Školní prospěch je však jen hrubou orientací při takovém rozhodování. Přesto se stává často jediným rozhodujícím důvodem pro přeřazení. Výjimkou nejsou ani případy, kdy nízká úroveň vědomostí dítěte nevznikla jeho nižší úrovní ve sféře vloh, nadání a schopností, ale mylnými vyučovacími metodami a nevhodnými výchovnými přístupy.*“ (ŘÁDA, 1993, In BALVÍN, 2004, 71)

4.2 Překážky bránící ve vzdělávání romských dětí

Problém nepřiměřeného přeřazování romských žáků na školy pro děti s lehkým mentálním postižením je úzce spjatý s problematikou diagnostických testů. Přeřazení na praktickou školu je dlouhý proces, který zahrnuje získání všech potřebných údajů o dítěti a posouzení odborníků. Jedná se tedy o komplexní vyšetření schopností a dovedností dítěte. Po návrhu školského zařízení nebo rodičů k vyšetření žáka provede odborník v pedagogicko-psychologické poradně (PPP)¹⁸ důkladné vyšetření stavu dítěte, včetně provedení rodinné anamnézy, zkoumání prostředí a výchovy. K vyšetření dítěte je nutný souhlas rodičů. Ke komplexnímu vyšetření patří i vyšetření na základě inteligenčních testů. Většinou se používají standardizované testy, které byly zadány reprezentativnímu vzorku žáků a z jejichž výsledků se vytvořily normy pro hodnocení. Zjišťuje se úroveň vědomostí, míra nedostatků, zdravotní stav dítěte. Vyšetření probíhá bez přítomnosti rodičů, kteří jsou o výsledcích informováni až po provedení vyšetření a jsou jim vysvětleny důvody, proč se dospělo k takovému závěru. S rozhodnutím

---

¹⁸ PPP provádí komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostiku, zaměřenou na vyšetření školní zralosti, na zjištění poruch příčin učení a chování a dalších problémů ve vývoji osobnosti, na zjištění individuálních předpokladů pro uplatňování a rozvíjení schopnosti a nadání dětí a mládeže a komplexní pedagogicko-psychologickou diagnostiku v souvislosti s profesní orientací žáků. (NIKOLAI, 2007: 65)

pedagogicko-psychologické poradny ovšem rodiče souhlasit nemusí a dítě pak zůstane na běžné základní škole. (NOSKOVÁ, KRUPA, in BALVÍN, 1997, 58-61) Jak už bylo zmíněno, vyšetření v pedagogicko-psychologické probíhá nejen na základě psychologických testů inteligence, ale především komplexním posouzením kvalifikovaným psychologem. Součástí vyšetření je i rozhovor s dítětem, pozorování chování a projevů dítěte, analýza poznatků od učitelů, rodičů a v poslední řadě i zkoumání školních výkonů. Závěrečné hodnocení vyšetření a stanovení diagnózy nezávisí tedy pouze na výsledcích psychologických testů, ale především na práci zaměstnanců pedagogicko-psychologických poraden, na vhodném výběru metod vyšetření, na důkladném prozkoumání všech dostupných informací a přístupu k dítěti.¹⁹

PhDr. Petr Klíma ve svém příspěvku v publikaci *Romové a zvláštní školy*²⁰ uvádí, že vyšetření školní zralosti v pedagogicko-psychologických poradnách probíhá bez zohlednění skutečnosti, že metody používané při diagnostice romského žáka jsou ze zcela jiného sociokulturního prostředí. Používají se testy, které vznikly v evropské nebo americké kultuře, a nejsou proto zcela vhodné k aplikaci u etnicky a kulturně charakteristických skupin jako jsou například Romové. Klade důraz i na rozlišování obecné a sociální inteligence, kdy na rozdíl od obecné inteligence, která je vrozená, je sociální inteligence podmíněná prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Je tedy žádoucí, aby se s romskými dětmi, které většinou pocházejí ze sociálně nepodnětného prostředí nebo prostředí odpovídajícího jiným kulturním vzorcům chování a hodnotám, než jsou ve většinové společnosti, začalo pracovat co nejdříve, a tím se zvýšila naděje na lepší výsledky v budoucnu. Za handicap u romských žáků se považuje i jazyková nepřipravenost, která znemožňuje dosáhnout optimálních výsledků v testech. (KLÍMA, in BALVÍN, 1997, 68-71)

Problémem jazykové bariéry se ve své knize zabývá i Řičan (1998), který uvádí, že jazykový handicap romských dětí je daleko vážnější, než si mnozí uvědomují. Romské dítě totiž často neovládá dobře ani svůj mateřský jazyk, čímž se zvládnutí českého jazyka ještě více komplikuje. Dále zmiňuje fakt, že romský jazyk je velmi konkrétní, nadřazené výrazy pro určité věci (ovoce, nábytek) neexistují nebo se

---

¹⁹ NIKOLAI, T. *Příběhy ze špatné čtvrti aneb jak pracovat s tématem segregace nejen ve školství*. Člověk v tísni, o. p. s. Praha: 2007. str. 50-51. ISBN 978-80-86961-45-3. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/docs/145_pr-i-be-hy-ze-s-patne-c-tvrti.pdf

²⁰ BALVÍN, J. a kol. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-6-7

používají velmi málo a romské děti se musí naučit nejen to, jak se daný výraz řekne česky, ale také kdy a jak se používá. Vyučovacím jazykem na základních školách je primárně spisovný český jazyk. Když si představím malého prvňáčka, který přijde do cizího prostředí a paní učitelka na něj bude mluvit jazykem, kterému nerozumí, je logické, že úspěšnost romského žáka bude znatelně menší než u neromských dětí. Jazykové znevýhodnění již od počátku vzdělávacího procesu souvisí i s problémy v komunikaci a začleněním se do kolektivu. Jako příklad přeřazení na základní školu praktickou z důvodu jazykového znevýhodnění bych chtěla uvést příběh 15letého Andreje, který uveřejnila Amnesty International ve své zprávě. Andrej se do České republiky přistěhoval ze Slovenska. S českým jazykem měl po příchodu na základní školu problémy. V 5. třídě z českého jazyka propadl a byl podán návrh k psychologickému vyšetření. To vnímal jako směšné a primitivní, přesto byl přeřazen do praktické školy. Jeho babička, která je zároveň Andrejovým právním zástupcem, s tímto rozsudkem nesouhlasila, ale ze strany běžné školy na ní tlačili s tím, že Andrej by dále propadal. Plány a šance na vzdělání se Andrejovi zhroutily. „*Kdybych byl na běžné škole, chtěl bych pokračovat na střední školu a pak na vysokou. Ale [tady] mi řekli, že je nemožné dostat se na školu s maturitou.*“²¹

Řešením při překonávání jazykové bariéry může být předškolní výchova, která by měla pomoci odstranit nejen jazykové problémy, ale i problémy vycházející z výchovy v romské rodině. „*Velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, hračkami, tužkou, papírem.*“ (ŘÍČAN, 1998, 111) Skutečnost, že velmi málo romských dětí navštěvuje mateřskou školu, přetrvává i do současnosti. Podle výzkumu Světové banky a Rozvojového programu OSN se předškolního vzdělávání v České republice účastní pouze 28% romských dětí.²² „*Děti se sociálním znevýhodněním přicházejí do školy bez znalosti základních barev, pojmů, se silnými grafomotorickými obtížemi, špatně nesou odloučení od rodiny. Nejsou vybaveny základními kompetencemi pro zahájení školní docházky. Ve většině případů jsou nezralé po sociální stránce, vykazují poruchy pozornosti, soustředění, chování. Některé z nich*

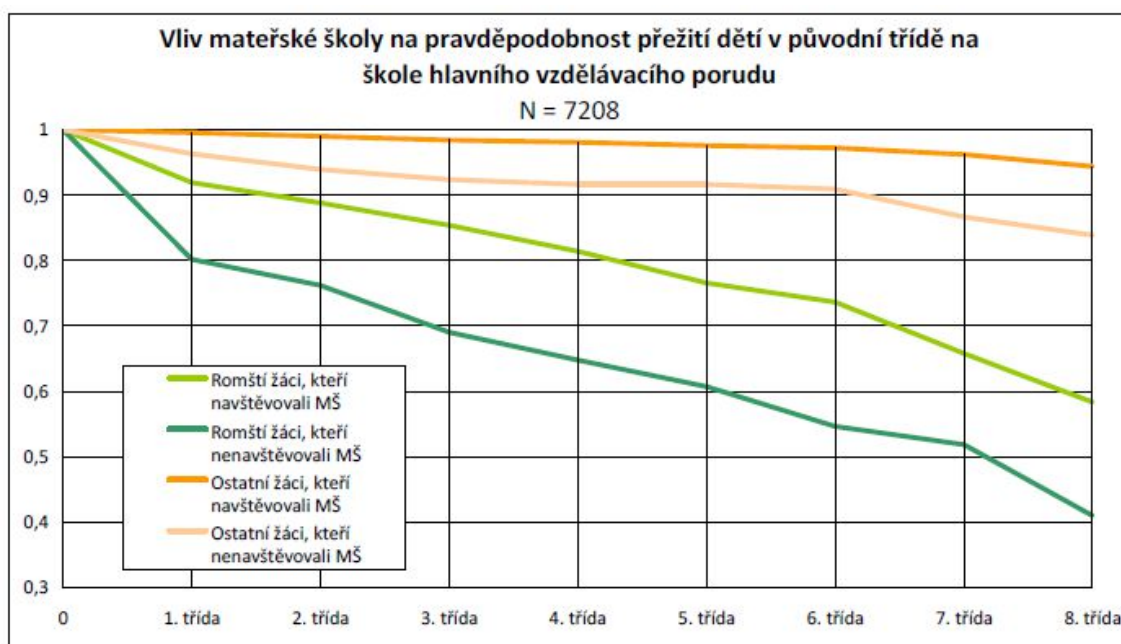
---

²¹ *Chce to více snahy. Etnická diskriminace romských dětí v českých školách.* 1. vydání. str. 21-22. Amnesty International, 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>

²² *TOWARD AN EQUAL START: GLOSING THE EARLY LEARNING GAP FOR ROMA CHILDREN IN EASTERN EUROPE.* The World Bank. Vystaveno 4. června 2012. str. 11. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf

nemají ani základní hygienické a sebeobslužné návyky, nemají žádné školní pomůcky, a tak svou vzdělávací dráhu startují hned s několika hendikepy a mnohé selhávají hned na samém začátku. V celkovém souhrnu mohou vykazovat znaky pseudoretardace.“²³

V předškolním věku jsou děti přirozeně zvědavé, proto se snáze rozvíjí přijímání nových informací, rozšiřování slovní zásoby a logického uvažování. Důraz by se měl klást na rozvoj motoriky, pracovat se skládačkami, nůžkami. Děti by si měly také osvojit základní hygienické návyky, základy etiky a slušné výchovy, jako je vztah k dospělým a správné vyjadřování. Žádoucí je, aby se do předškolní výchovy aktivně zapojovali i romští rodiče. Vliv mateřské školy na budoucí šance romských žáků uspět ve vzdělávání na základní škole ukazuje výzkum, který realizovala společnost GAC v roce 2009. Podle následujícího grafu je evidentní, že děti, které předškolní výchovou prošly, jsou v budoucím vzdělávání úspěšnější. Vliv je připisován jak samotným mateřským školám, tak i rodičům, kteří tím ukazují zájem o vzdělávání svého dítěte.

Vliv mateřské školy na pravděpodobnost přežití dětí v původní třídě na škole hlavního vzdělávacího proudu. GAC spol. s.r.o. Praha, leden 2009. str. 39

Usnadnit příchod na základní školu pomáhá romskému žákovi romský asistent. Jeho úkolem je především pomoci jak pedagogům v práci s romskými dětmi, tak

²³ ŠTRACHOVÁ, K. *Nejčastější překážky ve vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí*. In: JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. str. 23. Varianty (kol.). Člověk v tísni, o. p. s., Praha 2011. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znev-y-hodne-ny-ch-de-ti.pdf

pomoci samotným romským žákům při zvládnání školních povinností a odstranění problémů ve vzdělávání. Asistenti komunikují s rodiči a romskou komunitou a zastávají ve škole jakýsi národnostní vzor, což vede romské žáky k motivaci a zájmu o školu. Nejdůležitější pro úspěšné vzdělávání romských dětí je jejich vlastní postoj ke vzdělání, aby v jejich životě hrálo vzdělání důležitou roli. (ŠVARCOVÁ, in BALVÍN, 1997, 126-128) Bohužel stále velký počet romských dětí předškolní výchovu neabsolvuje. Důvodů, proč tomu tak je, je hned několik. Prakticky všechny tyto děti pocházejí ze sociálně vyloučeného prostředí, což ovlivňuje jejich život. Lidé z těchto oblastí mají omezený přístup ke vzdělání, pracovním příležitostem a dopravě. Zásadní je i přístup rodiny ke vzdělání. Většina Romů považuje předškolní výchovu za zbytečnou a své dítě do mateřské školy nezapíše.²⁴ Problém s absencí předškolní výchovy by měla vyřešit novela školského zákona, která zavádí povinnou předškolní docházku pro děti od 5 let.²⁵

Další komplikací v cestě romského žáka k plnohodnotnému vzdělání je špatná komunikace mezi rodinou a školou a negativní postoj rodiny ke vzdělání. Pro Romy je škola institucí majoritní společnosti. Nedůvěra se objevuje jak ze strany romských rodičů, tak i ze strany učitelů a vedení škol. Učitelé přistupují k Romům s předsudky a s obavami. Za tuto oboustrannou bariéru, která stojí mezi školou a rodinou, může i nastavení celé společnosti a problémy, se kterými se musí Romové denně potýkat. Romští rodiče nepovažují vzdělání za důležité, protože na trhu práce se většinou uplatní na nízkých pozicích nebo jsou nezaměstnaní. Nevidí tedy důvod, proč by se mělo jejich dítě trápit ve škole. (ŘÍČAN, 1998, 109) Rodina hraje v životě Romů zásadní roli. Je součástí celé komunity, kdy jednotliví členové mají mezi sebou velmi silná pouta. Romské komunity jsou pevné svazky založené především na tradicích, sounáležitosti a jistotě. Proto může být škola pro romské rodiče jakousi hrozbou, nepřátelským prostředím, kde se bude jejich dítě učit jiným hodnotám, jazyku a jiným zvyklostem, než je běžné pro romskou výchovu. Z tohoto důvodu je důležité, aby se rodinná výchova stala součástí výchovně vzdělávacího procesu. Hned od začátku, kdy dítě nastoupí do školy, je třeba dát rodičům najevo respekt a úctu k jejich rodině a výchově a

---

²⁴ NIKOLAI, T. *Příběhy ze špatné čtvrti aneb jak pracovat s tématem segregace nejen ve školství*. Člověk v tísni, o. p. s. Praha: 2007. str. 43. ISBN 978-80-86961-45-3. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/docs/145_pr-i-be-hy-ze-s-patne-c-tvrti.pdf

²⁵ *Školský zákon ve znění zákona č. 82/2015 Sb. s vyznačením změn*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vystaveno 11. 5. 2015. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/35181/>

snažit se s nimi udržovat kontakt po celou dobu školní docházky dítěte. (BALVÍN, 2004, 44-47)

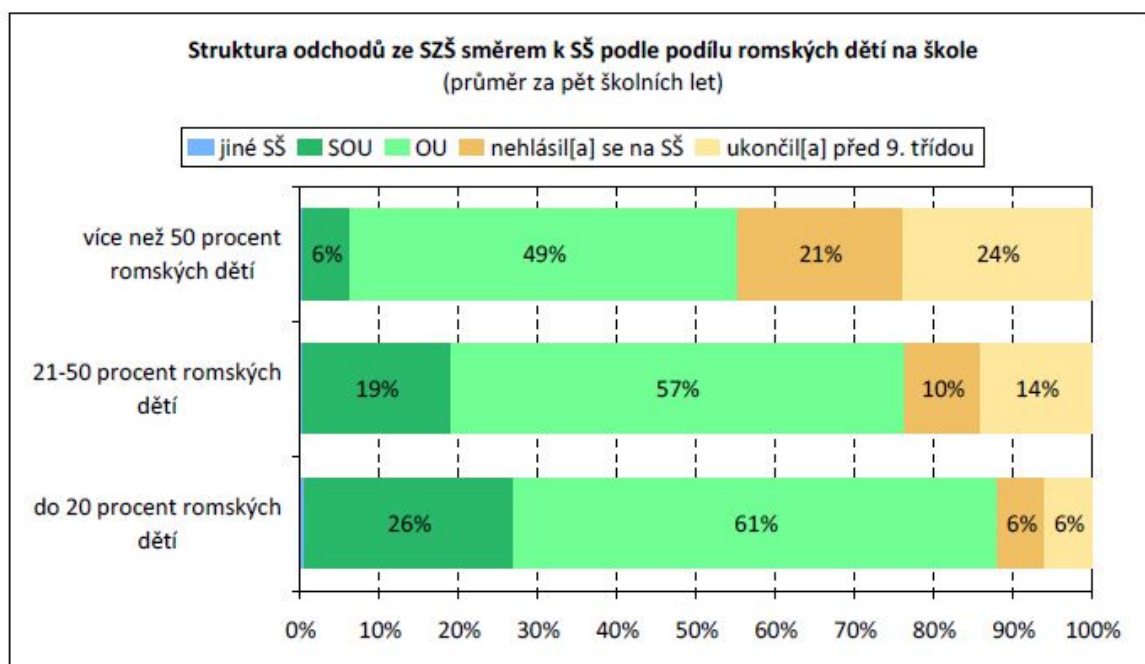
Předsudky a skepse vůči romské rodině a romským žákům jsou bohužel časté na českých školách, mezi dětmi, a dokonce i mezi učiteli. Říčan ve své knize uvádí příklad romské holčičky, která si stěžovala paní učitelce, že jí spolužáci nadávají „Ty cikánko!“ Reakce paní učitelky byla strohá: „Ale ty přece jsi cikánka!“ (ŘÍČAN, 1998, 115). S diskriminací a předsudky se romské dítě setkává ze všech stran. Neromští spolužáci jsou ovlivňováni názory svých rodičů, kteří v sobě mají zakořeněné předsudky vůči romské menšině, a působí na ně i vliv celé společnosti, která se k Romům chová odmítavě. Pro malého Roma je nástup do školy velmi složitý. Kromě problémů s jazykem musí ještě zvládat odpor ze stran svých spolužáků a bývá pro něj velmi složité vydobýt si místo v kolektivu. Spolužáci se od něj odtahují, nechťejí s ním sedět v lavici, spolupracovat při skupinové práci. Každé dítě, i to romské, potřebuje ale někde patřit, být součástí nějakého kolektivu, cítit se přijatý a uznávaný. Romští rodiče často tyto problémy řeší tím, že přeřadí své dítě do „romské školy“, ve které se s rasovou šikanou nesetkají.²⁶ Šance na další vzdělání a lepší budoucí uplatnění však odchodem z běžné základní školy značně klesají. Podle výzkumu společnosti GAC je pro žáky ze škol s vysokým podílem Romů daleko těžší dostat se na střední školu, než ze základních škol běžného typu. „[...] čím vyšší je podíl romských dětí na škole, tím vyšší je současně i podíl dětí (romských i ostatních), které nepostupují ve svém vzdělávání na střední školu. [...] Děti z „romských škol“ mají přibližně trojnásobně vyšší šanci, že skončí bez kvalifikace respektive s neukončenou základní školou.“²⁷ To vyplývá i z přiloženého grafu:

---

²⁶ *Chce to více snahy. Etnická diskriminace romských dětí v českých školách*. 1. vydání. str. 40-42. Amnesty International, 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>

²⁷ *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR: Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*. str. 39-40. GAC spol. s.r.o. Praha, leden 2009. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/VZDELANOSTNI_DRAHY.pdf

Struktura odchodů ze SZŠ směrem k SŠ podle podílu romských dětí na škole. GAC spol. s.r.o. Praha, leden 2009. str. 39

5 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH ŽÁKŮ

Hlavním cílem v oblasti vzdělávání a výchovy by mělo být dosažení kvalitní vzdělanostní úrovně, která by byla přístupná pro všechny články společnosti. Vzdělání je důležité pro existenci a rozvoj společnosti, a proto by měl být přístup ke vzdělání rovný pro všechny. Kvalitní vzdělání je důležitým krokem k překonání sociálního, politického i kulturního vyloučení romské menšiny. Vzdělání zvýší romským dětem v budoucnu šance na lepší uplatnění na trhu práce a získání takového zaměstnání, které je bude naplňovat, bavit a zajistí jim spokojený a plnohodnotný život bez existenciálních problémů, se kterými se musí Romové v dnešní době potýkat. Současný školský systém není ve vztahu k romským dětem nastaven příznivě. Nerespektuje specifika potřeb romských žáků a nezohledňuje individuální přístup a vhodnou volbu výukových metod. PhDr. Vlado Oláh předkládá požadavky na české školství, které jsou nutné pro zkvalitnění výchovně vzdělávacího procesu romských žáků. Patří k nim:

- *„čelit počáteční neúspěšnosti romských žáků od 1. ročníků ZŠ v důsledku jejich nedostatečných jazykových dovedností a celkové sociální situace*
- *formami a metodami práce přiměřenými situaci romských žáků motivovat a pěstovat pozitivní postoj žáků i jejich rodičů ke vzdělávání*

- *co nejvíce využívat přirozeného nadání a schopnosti romských žáků pro specifickou přípravu na povolání a pro občanský život (OLÁH, in BALVÍN, 1997, 115)*

Učitel hraje ve výchovně vzdělávacím procesu žáků zásadní roli. Je významným výchovatelem, který napomáhá formování identity romských žáků. Děti, pocházející ze sociálně vyloučeného prostředí, vyžadují individuální přístup učitele a vhodné metodické vedení. Při práci s romskými dětmi jsou na učitele kladeny větší nároky na přípravu a vědomostní vybavení. Učitel by měl mít poznatky nejenom o technikách a výukových metodách romských žáků, ale i o specifikách romské kultury, jazyka, a kladný vztah k romské menšině. (BALVÍN, 2004, 39) Martin Kaleja ve své rigorózní práci shrnul nejdůležitější kompetence učitele romských žáků. Jsou to zejména:

- *znalost etnika* – pochopením specifik romského etnika naváže učitel snadněji vztahy s komunitou
- *znalost základů jazyka minoritní společnosti* – znalostí romského jazyka bude učitel schopný lépe pochopit obtíže, které mají romští žáci s jazykem českým. Pokud učitel bude zvládat alespoň základy romského jazyka, může jej použít ve výuce, tím ukázat úctu k menšině a zlepšit i vztahy ve třídě.
- *ochota poskytnout primární poznatky o kultuře etnika* – ochota začlenit romskou historii a kulturu do výuky a poskytnout tyto informace nejen romským žákům, ale i neromským, a tím vyjádřit rovnoprávnost romského etnika.
- *přísná spravedlnost vůči všem* – od učitele jako autority ve třídě je důležité, aby přistupoval ke všem žákům stejně a zamezil jakékoli diskriminaci.
- *prosociální charakter řešení výchovně vzdělávacích problémů* – důraz je kladen zejména na komunikaci se žákem. Učitel by měl každý konflikt nebo problém řešit otevřeně, klidně a nejlépe ihned. Žákovi by měl poskytnout prostor pro vyjádření svého názoru a emocí a snažit se konflikt klidným způsobem vyřešit.
- *citlivá komunikace s rodiči* – aktivní zapojení rodičů do procesů školy a vytvoření partnerství mezi rodiči a školou je důležitou podmínkou při

výchově žáka. Učitel by měl zároveň vyjádřit respekt k rodinné výchově a s rodiči jednat s úctou. Po navázání přátelských vztahů je snadnější s rodiči komunikovat, řešit případné negativní jevy u žáka a společně se podílet na výchově.²⁸

5.1 Aktuální opatření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

V roce 2014 provedla Česká školní inspekce výzkum²⁹, jehož cílem bylo zjistit počet romských žáků vzdělávaných mimo hlavní vzdělávací proud. Protože výsledky výzkumu nejsou pozitivní (32% romských žáků se vzdělává na základních školách praktických) přijala vláda *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 – 2018*³⁰, který navazuje na novelu školského zákona. Cílem je vytvořit rovné podmínky pro vzdělávání všech žáků formou inkluzivního vzdělávání. Stěžejním úkolem tohoto plánu je zrušení přílohy RVP ZV³¹ upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (LMP³²), zavedení povinného předškolního vzdělávání pro děti od 5 let, kontrolování dopadů změn a sběr dat o průběhu naplňování těchto změn. *Novela školského zákona*³³, na kterou navazuje akční plán, zavádí do školského systému zásadní změny platné od 1. 9. 2016. Novela zavádí pojem podpůrných opatření a nově definuje vymezení pojmu žáka se speciálními vzdělávacími potřebami: „*Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření.*

²⁸ KALEJA, M. *Specifika ve výchovně vzdělávacím procesu v kontextu romských žáků v primární škole*. Rigorózní práce. str. 67-69. Vystaveno 12. 3. 2009. Brno: Katedra speciální pedagogiky. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/123742/pedf_r/

²⁹ *Tematická zpráva. Žáci vzdělávání podle RVP ZV – přílohy upravující vzdělávání žáků s LMP*. Česká školní inspekce. Praha: 2015. Vystaveno leden 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/9140af7c-eae6-425c-b097-c43938d885c4>

³⁰ *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 – 2018*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vystaveno 29. 8. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf

³¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Praha: 2013. 142 s.

³² „*Za jedince s mentálním postižením se považují žáci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování*“ (BARTOŇOVÁ, VÍTKOVÁ, in PIPEKOVÁ, 2006: 33)

³³ *Školský zákon ve znění zákona č. 82/2015 Sb. s vyznačením změn*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vystaveno 11. 5. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/35181/>

Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.³⁴ Cílem zrušení přílohy RVP ZV upravující vzdělávání žáků s LMP je umožnit všem žákům získat kvalitní, plnohodnotné vzdělání. Podpora dětí s LMP bude součástí RVP ZV a vzdělávací cíle žáků budou zpracovávány individuálně tak, aby co nejlépe vyhovovaly individuálním potřebám a schopnostem žáků.³⁵ Podle přílohy LMP se doposud vzdělávalo 86,3% žáků, do běžných škol bylo integrováno pouze 12,6% žáků s lehkým mentálním postižením. Po zrušení této přílohy se tyto žáci budou moci vzdělávat ve třídách hlavního vzdělávacího proudu. Ministryně školství Kateřina Valachová se k novele vyjádřila takto: „Nejdůležitější vzkaz je, že od 1. září 2016 budou všechny základní školy schopny materiálně i personálně zajistit speciální potřeby dětí, jejichž rodiče se rozhodnou poslat je do běžné ZŠ. Tam budou mít nově zaručenou podporu formou asistenta pedagoga, půl úvazku učitele nebo kompenzačních pomůcek. K veškerým změnám bude existovat prováděcí předpis včetně přehledu a definice všech podpůrných opatření.“³⁶ Pedagogové a ředitelé škol mají z přílivu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami³⁷ do základních škol obavy. Základní školy nejsou na integraci těchto žáků připravené a vybavené. Chybí speciální a kompenzační pomůcky, většina základních škol nemá uzpůsobený bezbariérový přístup a není ani zajištěn dostatek financí pro zajištění asistenta pedagoga³⁸, který ulehčí integraci jak dětem, tak učitelům. Ministryně školství uklidňuje vedení škol, že financování asistentů a podpůrných

³⁴ Školský zákon ve znění zákona č. 82/2015 Sb. s vyznačením změn. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. str. 9. Vystaveno 11. 5. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/35181/>

³⁵ Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 – 2018. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vystaveno 29. 8. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf

³⁶ PERKNEROVÁ, K. Vzdělávat žáky s mentální poruchou? Jen s pomocníky. In: Deník.cz. Vystaveno 8. 12. 2015. [on-line]. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vzdelavat-zaky-s-mentalni-poruchou-jen-s-pomocniky-20151208.html

³⁷ „Za žáky se speciálně vzdělávacími potřebami jsou považováni žáci se zdravotním postižením, se zdravotním znevýhodněním a žáci se sociálním znevýhodněním. [...] Patří sem i okruh žáků nadaných a mimořádně nadaných.“ (BARTOŇOVÁ, VÍTKOVÁ, in PIPEKOVÁ, 2006: 25)

³⁸ Asistent pedagoga je zaměstnancem příslušné mateřské, základní nebo střední školy a působí ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělávají žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. [...] Náplň práce asistenta pedagoga je zejména: spolupráce s učitelem na přímé výchovné a vzdělávací činnosti (nejen) u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, pomoc při komunikaci mezi učiteli a žáky a při komunikaci mezi učiteli a zákonnými zástupci žáků, individuální i skupinová podpora žáků při přípravě na výuku, u žáků se zdravotním postižením rovněž pomoc při sebeobsluze. (Asistent pedagoga. Náplň práce. [on-line]. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.asistentpedagoga.cz/napln-prace>)

opatření zajistí stát. Základní školy by tedy měly od státu dostat veškeré finanční prostředky k zajištění vhodného prostředí pro děti se speciálně vzdělávacími potřebami a přijmout je bez větších obtíží.³⁹

Po schválení této novely na jaře letošního roku se rozpoutal zmatek a začaly se šířit fámy, které znepokojily celou společnost. Největší nepokoje způsobilo tvrzení, že se zruší všechny praktické školy a handicapovaní žáci budou přeřazeni do běžných základních škol. Na základě těchto nepravdivých zpráv začala ministryně školství navštěvovat školy, aby informovala a vysvětlila, co všechno novela obnáší. Pro internetový portál Deník.cz poskytla paní ministryně rozhovor, ve kterém objasňuje vize a plány společného vzdělávání. Z celého rozhovoru jsem vybrala otázky, které považuji vzhledem k tématu své práce za nejpodstatnější.

Rozhovor s ministryní školství Kateřinou Valachovou

Paragraf 16 novely školského zákona je symbolem inkluzivního, tedy společného vzdělávání dětí v hlavním proudu. Znamená zároveň automatické rušení praktických nebo dokonce speciálních škol?

„Nerušíme základní školy praktické a už vůbec ne školy speciální. Novela pouze více podporuje společné vzdělávání dětí a upravuje nárok každého dítěte na materiální a personální podporu v rámci běžných základních škol. Zdůrazňuji, že jde o potřeby všech dětí, tedy jak těch se zdravotním postižením, tak těch mimořádně nadaných.“

Jak je tedy možné, že se hromadí hlasy ze škol, které se v novele a postoji ministerstva nevyznají a mají z budoucího vývoje obavy? A to ani nemluví o znepokojené rodičovské veřejnosti, která má strach z kvalitativního ohrožení výuky, pokud ve třídách budou dvě nebo čtyři děti s lehkým mentálním postižením (LMP).

„Část těchto obav souvisí s něčím jiným, než je rušení škol, které se nekoná ani konat nebude, totiž se zrušením přílohy LMP. Ta skutečně přestane platit 1. září 2016, ovšem nikoli bez náhrady. Obsah přílohy bude upraven v rámci rámcového

---

³⁹ PODEVŠOVÁ, I. *Ministryně školství Kateřina Valachová debatovala s řediteli škol*. In: Deník.cz. Vystaveno 30. 11. 2015. [on-line]. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: http://mostecky.denik.cz/zpravy_region/ministryne-skolstvi-katerina-valachova-debatovala-s-rediteli-skol-20151130.html

vzdělávacího programu (RVP) pro základní školy a nahradí tak příhodnějším způsobem přílohu LMP, tedy vzdělávání dětí se speciálními potřebami.“

Jaká je souvislost mezi paragrafem 16 a integrací romských dětí, respektive snahou zabránit segregační praxi, kdy vznikají čistě romské třídy, ba dokonce školy, a to bez ohledu na schopnosti, potřeby nebo talent jejich žáků?

„Velmi často je novela vykládána tak, že společné vzdělávání má přispět hlavně k integraci romských žáků, nebo pouze dětí s lehkým mentálním postižením. Není tomu tak, protože společné vzdělávání se týká úplně všech dětí. I těch, které speciální potřeby nemají, ale tvoří s těmi ostatními jeden kolektiv. Romské děti a děti s LMP nejsou tedy jediné skupiny a už vůbec nejsou exkluzivní. Pro školy, které se nacházejí například v sociálně vyloučených lokalitách a jsou navštěvovány zcela nebo převážně romskými dětmi, novela žádnou razantní změnu představovat nebude. Od 1. září 2016 tyto školy rozhodně rušeny nebudou a jejich žáci mávnutím kouzelného proutku také nezačnou navštěvovat školy v okolí. To ani nikdo neplánoval, nehrajeme si na sociální inženýry. Tyto školy, byť se na nich vzdělávají děti převážně romské, se už dnes maximálně snaží o to, aby nebyly nějakým uzavřeným hradem. Novela nám dává šanci do budoucna společně se vzdělávat, protože přestanou existovat materiální a personální překážky.“

Jak dítěti bez handicapu prospěje, že bude ve třídě se čtyřmi spolužáky s lehkým mentálním postižením?

„Už nyní se v běžných třídách potkávají různé děti. Nové bude to, že každé dítě se speciálními potřebami bude mít podporu, a to nikoli proto, že si ředitel nastrádá do pokladničky, nebo že to je na úkor ostatních žáků. Děti nebudou získávat jen znalosti a informace, ale budou se vzdělávat i díky vzájemným vlohám a nedostatkům, naučí se vnímat, že každý jsme jiný, někdo má talent, někdo má velkou duši, ale potřebují vyrovnání kvůli zdravotnímu handicapu. To je hodnota, kterou ocení každý rodič. Když jsem se vzdělávala já, měla jsem štěstí, že v mých třídách to takto fungovalo a osobně se domnívám, že v tomto ohledu jsem bohatším člověkem.“⁴⁰

---

⁴⁰ PERKNEROVÁ K. Společné vzdělávání. Výzva pro učitele i rodiče. In: Deník.cz. Vystaveno 21. 10. 2015. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/spolecne-vzdelavani-vyzva-pro-ucitele-i-rodice-20151021.html

V únor 2016 byl vydán upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání se zapracovanými změnami⁴¹. V opatření, vydaného 22. února 2016, definovala paní ministryně všechny podmínky organizace a zapracování změn do školních vzdělávacích programů základních škol. Základní školy, které realizovaly vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), jsou povinny upravit své školní vzdělávací programy do 1. září 2016. Výjimka platí pro školy, jejichž školní vzdělávací program byl v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání – přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV – LMP). Tyto školy mají povinnost upravit své vzdělávací programy nejpozději do 1. září 2018. Od 1. září 2016 budou tedy všichni žáci na základních školách vzdělávání podle RVP ZV se zapracovanými změnami. Výjimka platí pouze pro žáky druhého stupně, kteří se vzdělávali podle RVP ZV – LMP, ti dokončí povinnou školní docházku podle dosavadního školního vzdělávacího programu. Zákonný zástupce žáka však může požádat o vzdělávání podle upraveného RVP.⁴²

Znepokojení ohledně rušení základních škol praktických bylo podle slov Kateřiny Valachové bezdůvodné. Základní školy praktické zrušeny nebudou, zřizovatelé těchto škol se však budou muset rozhodnout, jaké změny na škole uskuteční. První variantou může být transformace školy na běžnou základní školu. V takovém případě budou na škole vzdělávání všichni žáci a někteří budou moci využívat podpůrných opatření. Další možností je přechod na školu, která je určena dětem s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem, ale pouze v případě, že podpůrná opatření na běžné škole nebyla dostačující.⁴³

Inkluzivní vzdělávání upravuje podmínky vzdělávání pouze žáků se speciálně vzdělávacími potřebami, to je žáků se zdravotním postižením, se zdravotním

---

⁴¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Praha: leden 2016. Vystaveno 22. 2. 2016. [on-line]. [cit. 24. 2. 2015]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/file/37052?highlightWords=vyh1%C3%A1%C5%A1ka+z%C3%A1konu>

⁴² VALACHOVÁ KATEŘINA, Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy. *Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. MŠMT: Praha, 22. února 2016. Vystaveno 22. 2. 2016. [on-line]. [cit. 24. 2. 2015]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/file/37053/>

⁴³ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Klíčové dokumenty ke společnému vzdělávání*. MŠMT © 2013 – 2016. Vystaveno 19. 11. 2015. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/klicove-dokumenty-ke-spolecnemu-vzdelavani>

znevýhodněním a žáků se sociálním znevýhodněním. Speciální školství, ve kterém se vzdělávají zejména žáci se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, bude nadále fungovat beze změny. Vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami bude moci být realizováno v běžné základní škole s využitím podpůrných zařízení, ve třídě běžné základní školy, která je určena pro děti se speciálně vzdělávacími potřebami nebo ve škole určené dětem s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem, dříve tedy základní praktické škole.⁴⁴ Jak jsem již uvedla v předchozím odstavci, takovéto řešení bude možné pouze v případě, že podpůrná opatření na běžné základní škole nebudou pro úspěšné vzdělávání dětí dostačující.

Zavedení tohoto opatření vnímá Amnesty International jako pozitivní a vhodné řešení pro integraci romských žáků do běžných základních škol. Pro úspěšnou integraci však bude potřeba odstranit ještě další diskriminující praktiky na základních školách, jako jsou předsudky vůči Romům, tlak rodičů na vedení škol a boj proti vytváření segregovaných tříd.⁴⁵

Pro získání bližších informací o inkluzivním vzdělávání a změnách, které se v českém vzdělávacím systému chystají, jsem uskutečnila rozhovor s Mgr. Martou Miklušákovou, vedoucí týmu speciálního vzdělávání při MŠMT.⁴⁶

Jaký byl hlavní důvod zavedení inkluze? K jakým změnám dojde od září letošního roku?

„Datovat nějak pevně něco, čemu bychom říkali „zavádění inkluze“, je zavádějící. Inkluze je úspěšně realizována na mnoha školách už více než 10 let. To, co činilo školám obtíže, byla nedostatečná finanční podpora. Žádný předpis do této doby inkluzi nebránil, ale zároveň ani nezajišťoval podporu, bez které inkluzivní vzdělávání nemůže fungovat. Změny, které nastávají od září 2016, jsou ty, že nabývá účinnost novela školského zákona a prováděcí předpis k ní. Dále ve vyhlášce 27/2016 Sb.⁴⁷ je

⁴⁴ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Mýty a fakta o společném vzdělávání*. MŠMT © 2013 – 2016. Vystaveno 10. 2. 2016. [on-line]. [cit. 25. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/myty-a-fakta-o-spolecnem-vzdelavani>

⁴⁵ *Chce to více snahy. Etnická diskriminace romských dětí v českých školách*. 1. vydání. Amnesty International, 2015. str. 5-6. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>

⁴⁶ Rozhovor s Mgr. Martou Miklušákovou byl realizován v Praze dne 30. 3. 2016

⁴⁷ Vyhláška 27/2016 Sb o vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. [on-line]. Vystaveno 27. 1. 2016. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/36859/>

přechodné ustanovení, které upravuje platnost doporučení školního poradenského zařízení pro účel poskytování podpory. Není reálné, aby všechny děti se speciálně vzdělávacími potřebami prošly přezkoumáním do září 2016 a dostaly nové doporučení. Vyhláška to tedy upravuje tak, že doporučení vydaná před zářím 2016 mohou být použita k zajištění podpory podle stávajících pravidel maximálně další 2 roky. Dále se ruší příloha RVP ZV pro vzdělávání dětí s LMP, ale dále se umožňuje těm dětem, které podle ní byly vzdělávány a jsou na druhém stupni, aby své vzdělávání na základní škole dokončily podle této přílohy. Pokud si jejich zákonní zástupci nepřejí, aby byly nadále vzdělávány podle této přílohy, pak budou vzdělávány podle upraveného RVP. Pro všechny ostatní děti platí od září 2016 upravený RVP se zapracovanými změnami.“

**Co se tedy od příštího školního roku stane se základními praktickými školami?
Budou si moci rodiče vybrat, na kterou školu své dítě umístí?**

„Tzv. základní školy praktické jsou de iure základními školami. Hlavní rozdíl ale spočíval v tom, že se na nich vzdělával vysoký počet dětí podle zmíněné přílohy RVP, která je od září zrušena. Na všech základních školách bude tedy platit jeden RVP, a školy tedy budou vzdělávat obdobně. To, že byly děti s LMP vzdělávány mimo hlavní vzdělávací proud, byl v zásadě nezákonný postup, kdy určité základní školy byly vydávány za speciální školy, ačkoli tomu tak de iure nebylo, a děti, které je navštěvovaly, byly vzdělávány podle jiného RVP. Speciální školství je určeno dětem, u kterých speciální potřeby dorostou do určitého stupně, jenž znemožňuje společné vzdělávání. §16 odst. 9 specifikuje jasně, pro koho může být zřízená samostatná škola, třída nebo skupina, a uvádí i druh postižení, u některých též stupeň. Speciální školství je pro děti, které potřebují přístupově jiný způsob vzdělávání, zatímco děti, které mohou být s podpůrnými opatřeními vzdělávány na běžné základní škole, by měly být vzdělávány tam, je-li to v jejich nejlepším zájmu. To je celá myšlenka inkluze. Změny, které nastanou, zajišťují finanční podporu na podpůrná opatření pro děti, které je potřebují. Podpůrná opatření budou stanovena na základě vyhodnocení školního poradenského zařízení, které vydá doporučení. Pokud vzdělávání s podpůrnými opatřeními není možné, může ŠPZ doporučit vzdělávání ve školách zřízených podle §16 odst. 9. To bájné rušení praktických škol není rušení ničeho, ty školy dál budou fungovat, jen jako jiné běžné základní školy budou vzdělávat podle jednoho RVP a ne podle jiného.“

Jak jste již zmínila, inkluze vyžaduje velkou finanční podporu na podpůrná opatření. Bude tedy od září 2016 zajištěn dostatek financí pro plnou podporu dětí se speciálně vzdělávacími potřebami?

„Ano. Školský zákon v té podobě, v níž nabývá v září účinnosti, jasně vymezuje nárok dítěte na podpůrná opatření a také skutečnost, že podpůrná opatření budou dítěti

poskytnuta bezplatně. Paragraf §16 odst. 2 také taxativně uvádí, co se podpůrným opatřením myslí. Tam jsou vyjmenována podpůrná opatření, za kterými jde finanční podpora, a vyhláškou 27/2016 Sb. se finanční náročnost stanoví. Jsou uvedené konkrétní částky na jednotlivá podpůrná opatření. Stavební úpravy jsou z financování vyňaté, protože je to povinnost zřizovatele zajistit např. bezbariérový přístup. Stavební úpravy nejdou normovat, protože budou individuální. Ale všechna ostatní opatření jsou roztržena do 5 stupňů a naceněna. Pokud školské poradenské zařízení podpůrné opatření doporučí, tak toto doporučení zakládá nárok na finanční podporu od státu. To je zásadní rozdíl od stavu před 1. září 2016. Pokud školské poradenské zařízení stanoví dítěti nárok na asistenta pedagoga, tak má škola jistotu, že na něj škola obdrží peníze.“

Setkala jsem se s názorem speciálních pedagogů, že dítě, které se vzdělávalo na běžné ZŠ s podporou asistenta pedagoga a z nějakého důvodu bylo přeřazeno na praktickou školu, kde už asistent pedagoga jako podpora není, má problémy zvládnout výuku. Nemyslíte si, že by inkluze mohla mít v tomto ohledu negativní dopad?

„V dnešní době má asistenta asi 8500 dětí a s takovýmto názorem se setkávám poprvé. Asistent pedagoga by měl být primárně asistentem pedagoga, s ním pracuje v tandemu. Proto se také nejmenuje „asistent dítěte“. Pokud asistent dítě zneschopňuje, pak je to chyba asistenta, ale zejména i pedagoga, protože asistent pracuje pod jeho odborným vedením. Pracovní náplň a činnosti, které se očekávají od asistenta pedagoga, jsou stanovené v individuálním vzdělávacím plánu dítěte a pracovní smlouvě a za vedení asistenta primárně zodpovídá učitel, za činnost svých pedagogických pracovníků pak ředitel.“

Přeřazení do základní praktické školy bylo dosud možné i na přání rodičů. Jak se bude postupovat v případě, že si rodiče budou přát, aby se jejich dítě dále vzdělávalo na speciální škole?

„To, že si rodiče přejí, aby jejich dítě chodilo na praktickou školu, i když objektivně nemá diagnostikované žádné speciálně vzdělávací potřeby, které by mu znemožňovaly navštěvovat běžnou základní školu, tak to vypovídá o kvalitě školství, které nedokáže dítě vzdělávat ke spokojenosti rodičů v běžném proudu. To vidím jako základ tohoto problému. Základní je přístup učitelů k dětem a atmosféra na škole. Pokud se podaří školství změnit tak, aby běžná škola mohla vzdělávat pestrou skupinu dětí, k čemuž novela významně přispívá tím, že s sebou nese peníze, záruku a nárok na podporu dítěte, pak to bude ideální stav. Samozřejmě je důležité, aby si i učitelé na takové prostředí zvykli a sami získali podporu formou dalšího vzdělávání k tomu, aby se naučili pracovat ve skupině, která je daleká nějaké jednotnosti nebo jednotných potřeb. Ale situace, kdy by rodič vyžadoval speciální vzdělávání pro dítě, kterému to školské

poradenské zařízení nedoporučí, bude výrazně komplikovanější než doposud. Speciální škola ho nebude moci přijmout. Pro přeřazení na speciální školu rodiče bezpodmínečně potřebují doporučení školského poradenského zařízení. V přechodných ustanoveních novely školského zákona je mimo jiné zmíněna i povinnost ředitelů speciálních škol informovat rodiče dětí, které nesplňují definici §16 odst. 9, že pro ně tato škola není určená a jsou povinni je jim poskytnout součinnost při hledání adekvátního vzdělávání.“

Podle vyhlášky 27/2016 Sb. je maximální počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve třídě 5. Jak to bude s celkovým počtem dětí? Dosud byl minimální celkový počet žáků 17 a maximální počet 30. Sníží se hranice pro třídu s integrovaným žákem?

„Snížení počtu žáků ve třídě bude upraveno v novelizaci vyhlášky 48/2005 o základním vzdělávání, která ještě není schválena ve sbírce, ale navrhuje se opatření, že od stupně podpůrných opatření 3 a výše se snižuje počet žáků ve třídě z maxima o 2 žáky. To znamená, že při maximálním počtu 5 žáků s podpůrnými opatřeními 2. – 5. stupně by se celkový počet žáků ve třídě snížil z 30 na 20.“

Inkluzivní vzdělávání je mimo jiné také reakcí na kritiku mezinárodních organizací za diskriminaci romských žáků. Do té spadá i vytváření segregovaných tříd a škol, které navštěvují pouze romští žáci. Jak to bude s inkluzí na těchto školách? Řeší se nějak i tento problém?

„Kritika byla mířená také na diagnostikování dětí testy, které byly kulturně zatížené, což nedopadalo jen na romské děti, ale při skladbě populace to na ně dopadalo neúměrně. Tam bezpochyby prvek diskriminace byl. Poté proběhla různá šetření, která ukazovala, že během následujících X let ubylo dětí s LMP někde i na jednu pětinu. Lehké mentální postižení je diagnóza, se kterou se stejně jako se všemi jinými diagnózami dá kouzlit, takže když se potom použijí jiné testovací baterie nebo se upraví dosavadní, tak potom výsledky vypadají zase jinak. Děti s LMP tedy konstantně ubývá bez ohledu na etnicitu, jejíž sledování je nanejvýš problematické. Potom je samozřejmě otázka segregace územní, kdy jsme svědky toho, že vznikají sociálně vyloučené lokality, které se staly jevem každého většího města nebo vesnice. To je komplexní problém. A právě v těchto oblastech vznikají segregované školy. Do této školy nikdo z centra města své dítě vozit nebude a naopak ty děti z vyloučených lokalit nebude nikdo dovážet dál, když ještě ke všemu v této oblasti často neexistuje ani dopravní obslužnost. A to je jev znepokojivý. MŠMT se domluvilo s Úřadem vlády na zpracování analýzy, která by měla nastínit způsoby prevence a zajištění, aby takové segregované školy nevznikaly. Nástroje k zabránění existují, zřizovatel by nikdy neměl dopustit, aby taková škola

vznikla, dají se změnit například spádové obvody, a tím zabránit vzniku segregovaných škol. Je na zřizovateli, aby ke vzniku takových škol či tříd nedocházelo. Není to ovšem ojedinělý jev ani v Evropě. Existují čtvrti, které jsou etnicky zatížené, které vznikají přirozeně, a v takové oblasti vznikne i etnicky předurčená škola, ale je zásadní, aby vzdělávání na této škole bylo stejně kvalitní jako kdekoli jinde, aby děti měly stejnou šanci na další vzdělávací dráhu. Problém je, když školy jsou nejen segregované na etnickém základě, ale navíc vykazují dlouhodobě výrazně nižší výsledky než jiné školy. To je klíčový problém.“

Rozhovor s Mgr. Martou Miklušákovou byl pro mě velmi inspirativní a zajímavý. Plány Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ohledně společného vzdělávání jsou rozsáhlé a vyžadují finanční podporu, která je podle Mgr. Miklušákové zajištěna. Víze společného vzdělávání je podle mého názoru prvním a zásadním krokem k odstranění nerovností a diskriminace ve společnosti. A to nejen ve vztahu k romským žákům, ale i dětem se zdravotním znevýhodněním, které se také často stávají obětmi šikany a posměchu. Velmi důležitá bude v první řadě připravenost běžných základních škol, které nejsou dostatečně vybavené na vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami. Podle slov Mgr. Miklušákové však bude zajištěna dostatečná finanční podpora, která pomůže školám k úspěšnému začlenění handicapovaných dětí do kolektivu a zároveň pomůže i dětem, které budou mít nárok na podpůrná opatření. Podstatná je i profesní kvalifikace učitelů, kteří jsou základními činiteli ve vzdělávání žáků a kteří se přímo podílejí na rozvoji osobnosti dítěte. Společné vzdělávání je dle mého názoru dlouhodobý proces, který vyžaduje dostatek času a podpory, aby byl úspěšný a směřoval ke zkvalitnění školského systému a ke zlepšení situace nejen v českém školství, ale i v celé společnosti.

5.2 Multikulturní výchova jako pomocník při vzdělávání romských dětí

Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, vzdělávání malého Roma není jednoduché a on sám musí bojovat s celou řadou překážek. Ať už jsou to těžkosti s porozuměním a zvládnutím učiva, komunikace s okolím nebo nalezení svého místa ve třídním kolektivu. Začlenění mezi ostatní děti je pro romského žáka o to těžší, pokud se mezi dětmi objevuje již zmíněný xenofobní odpor, diskriminace a neochota

spolupracovat. Ze strany učitele je důležité zajímat se o vztahy mezi žáky a pozorovat klima třídy, a tak se snažit předejít nebo zabránit jakýmkoli projevům rasismu. Pomocníkem při utváření pozitivních vztahů mezi dětmi z majority a minority a zároveň preventivním nástrojem proti rasistickým náladám v kolektivu může být multikulturní výchova.

„Multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečné efekty nejsou spolehlivě prokazovány.“ (PRŮCHA, 2006, 15)

V současné době je kladen na multikulturní vzdělávání velký důraz. Evropa je místem, kde se střetávají různé kultury, jazyky a tradice a stále více se nás začínají dotýkat problémy globálního charakteru. Denně jsme prostřednictvím médií zahlcováni informacemi a zprávami o různých společenských konfliktech, nepokojích a změnách, ke kterým v naší společnosti dochází. Prostředí, ve kterém žijeme, se neustále vyvíjí a lze předpokládat, že i v české společnosti se bude sociokulturní rozmanitost nadále zvyšovat. *„Multikulturalismus je stav společnosti, ve které vedle sebe žijí různé sociokulturní skupiny se specifickými systémy institucí, tradic, postojů a hodnot. V tomto pojetí je pojmu multikulturalismus užíváno neutrálně, koexistence různých skupin neznamena automaticky přítomnost tolerance a respektu ve vzájemných vztazích.“*⁴⁸ Dále je multikulturalismus charakterizován jako cíl společnosti, představující *„vědomé úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin. Jejich soužití má být založeno na principech rovnosti, tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce.“*⁴⁹ Multikulturní vzdělávání umožňuje seznamovat se s odlišnostmi a rozdílnostmi jednotlivých kultur a pomáhá žákům tyto rozdíly pochopit a naučit se je respektovat. Zároveň přispívá k vytváření a upevňování vztahů mezi příslušníky jednotlivých kultur, seznamuje žáky s jejich kulturou, tradicemi a hodnotami a učí je přijímat jednotlivé odlišnosti jako zdroj

---

⁴⁸ BURYÁNEK, J. (ed.). *Interkulturní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Člověk v tísni, o.p.s., Praha 2002. str. 11. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/128_interkulturni-vzde-la-va-ni-i.pdf

⁴⁹ BURYÁNEK, J. (ed.). *Interkulturní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Člověk v tísni, o.p.s., Praha 2002. str. 12. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/128_interkulturni-vzde-la-va-ni-i.pdf

vlastního obohacení. Důležitou součástí multikulturní výchovy je i naučit se vnímat vlastní kulturní identitu a její proměny v důsledku interakce s jinými lidmi. Cílem je pak rozvíjet u žáků smysl pro spravedlnost, toleranci a solidaritu a naučit je komunikovat a spolupracovat s příslušníky jiných sociokulturních skupin a předejít tak problémům, které se v multikulturní společnosti vyskytují, jako je xenofobie nebo rasismus.⁵⁰

5.3 Inkluzivní vzdělávání

Pojem inkluze a inkluzivní vzdělávání se v naší společnosti objevil poprvé v roce 1994 na konferenci v Salamance, kdy se zúčastněné země shodly na potřebě vytvoření vhodných podmínek pro vzdělávání dětí se speciálně vzdělávacími potřebami. Inkluze je chápána jako integrace všech dětí do běžné školy. (PIPEKOVÁ, 2006, 9)

Inkluzivní vzdělávání je proces, během kterého se škola a společnost stávají otevřenými pro všechny jedince bez rozdílu. Inkluzivní škola je otevřená všem dětem bez ohledu na jazyk, kterým mluví, na sociální prostředí, ve kterém vyrůstá a žije, bez ohledu na rasu nebo příslušnost k etnické menšině či postižení, kterým trpí. Inkluzivní vzdělávání není jen integrování dítěte do běžné školy nebo třídy, především je to přizpůsobení školy individuálním potřebám dítěte a zapojení všech účastníků výchovně vzdělávacího procesu. Pro úspěšné začlenění žáka do kolektivu vrstevníků je vhodné využívat doporučených podpůrných opatření zahrnujících speciální metody, formy a prostředky vzdělávání, rehabilitační a kompenzační pomůcky, zajištění asistenta pedagoga a vhodných podmínek zohledňujících individuální potřeby žáka. Všechna tato opatření jsou shrnuta v dokumentu s názvem Katalog podpůrných opatření⁵¹, který je zároveň i pomocníkem a rádcem pro učitele při práci se znevýhodněnými dětmi.⁵²

---

⁵⁰ Dana Moree & Varianty (kol.). *Než začneme s multikulturní výchovou. Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Člověk v tísni, o.p.s., Praha 2008. str. 24-30. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/docs/118_nez-zac-neme-s-multikulturni-vy-chovou-od-skupinovy-ch-konceptu-k-osobnostni-mu-pr-i-stupu.pdf

⁵¹ Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR. Přehled výstupů projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR (2013-2015). *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu ZZN nebo SZN*. Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.inkluze.upol.cz/portal/vystupy/>

⁵² INKLUZE.CZ. *Co je inkluzivní vzdělávání*. © 2010. Vystaveno 12. 9. 2012. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.inkluze.cz/inkluzivni-vzdelavani/inkluzivni-vzdelavani>

5.3.1 Specifika vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním

Za žáka ze sociálně znevýhodněného prostředí se považuje ten žák, který vyrůstá v prostředí, které je sociálně, kulturně nebo jazykově odlišné než prostředí majoritní společnosti. Převážně do této skupiny patří děti národnostních menšin nebo děti migrantů. Žáci z odlišného sociokulturního prostředí se mohou setkávat s problémy, které plynou z odlišných hodnot, které vyznávají, odlišné výchovy, která se projevuje v chování a jednání, vztahu ke vzdělání, atd. Tito žáci ve většině případů vyrůstají v méně podnětném rodinném prostředí a nedostává se jim potřebných podnětů k optimálnímu vývoji. Je proto důležité se těmto žákům intenzivně věnovat a přistupovat k nim s ohledem na jejich individuální potřeby. Je důležité využívat různé formy a metody výuky a organizovat výuku tak, aby zohledňovala individuální potřeby žáků, jejich zájmy a zprostředkovávala informace, které umožní žákům formovat a rozvíjet svou vlastní identitu. Škola by měla respektovat a ochraňovat kulturu a tradice minoritní národnosti a usilovat o úspěšnou integraci žáků do společnosti. (RVP ZV, 2013, 124)

Aby škola dosáhla úspěšného vzdělávání žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, je nutné zabezpečit:

- „*individuální nebo skupinovou péči;*
- *přípravné třídy;*
- *pomoc asistenta pedagoga;*
- *menší počet žáků ve třídě;*
- *odpovídající metody a formy práce;*
- *specifické učebnice a materiály;*
- *pravidelnou komunikaci a zpětnou vazbu;*
- *spolupráci s psychologem, speciálním pedagogem – etopedem, sociálním pracovníkem, případně s dalšími odborníky.*“ (RVP ZV, 2013, 124)

5.3.2 Projekt Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR (2013 – 2015)

Projekt, jehož cílem byla v první řadě podpora škol a inkluzivního vzdělávání, byl realizován od 1. 7. 2013 do 30. 6. 2015 ve všech krajích České republiky kromě hlavního města Prahy. Realizační tým projektu tvořili odborníci zejména z Univerzity

Palackého v Olomouci a z neziskové organizace Člověk v tísní, o.p.s. Dalšími partnery projektu byly Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání⁵³, Asociace pracovníků speciálně pedagogických center ČR⁵⁴ a Agentura pro sociální začleňování⁵⁵. Hlavním cílem projektu bylo zejména zavedení vhodných opatření pro podporu inkluzivního vzdělávání ve školách. Konkrétní nástroje a doporučení pro vhodnou úpravu vzdělávacího obsahu a forem výuky obsahuje Katalog podpůrných opatření, který je volně k dispozici na webovém portálu projektu. Nabídka katalogu je rozdělena podle jednotlivých typů znevýhodnění. Dále je přístupná série metodických příruček pro asistenta pedagoga při práci se žáky se zdravotním a sociálním znevýhodněním a Standard práce asistenta pedagoga, který vymezuje profesní profil pozice asistenta pedagoga, potřebné vzdělání a náplň práce. Dále se v rámci projektu uskutečnily vzdělávací kurzy pro pedagogické pracovníky na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, které nabízely možnost rozšířit si dosavadní vzdělání. Na portálu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání jsou dále k dispozici analýzy a výzkumy k tématu inkluzivního vzdělávání a praktické návrhy k úspěšné realizaci inkluze na škole jako je například uskutečnění podpůrných opatření v praxi nebo možnosti financování asistentů pedagoga.⁵⁶

5.3.3 Projekt „Pojďte do školky!“

Realizátorem projektu „Pojďte do školky!“ je nezisková organizace Člověk v tísní, o.p.s. ve spolupráci s dalšími osmi partnery. Do projektu se zapojilo celkem třináct krajů v České republice. Projekt bojuje proti předsudkům, se kterými se setkávají děti ze sociálně znevýhodněného prostředí již od raného věku. Předškolní vzdělávání je důležitou součástí vzdělání a hraje významnou roli ve vzdělanostních šancích dětí a jejich budoucím pracovním i společenském uplatnění. Hlavním cílem projektu je podnítit změnu ve vzdělávání dětí z prostředí odpovídajícího jiným sociokulturním vzorcům chování a pomoci učitelům při práci s nimi. Prostřednictvím kurzů si mohou

---

⁵³ Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání. © 2013. [on-line]. Dostupné z: <http://www.cosiv.cz/>

⁵⁴ Asociace pracovníků speciálně pedagogických center ČR. © 2000 – 2011. [on-line]. Dostupné z: <http://www.apspc.cz/>

⁵⁵ Agentura pro sociální začleňování. © 2016. [on-line]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/>

⁵⁶ Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR. O projektu. *Slovo úvodem*. Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.inkluze.upol.cz/portal/o-projektu/slovo-uvodem/>

učitelé rozšířit své vzdělání o typy a metody, jak úspěšně pracovat se speciálně vzdělávacími potřebami a jak uplatnit tyto metody v praxi. Tématem kurzů je například práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem či etnolektem, mentálním handicapem či jiným znevýhodněním. Projekt se soustředí i na zlepšení spolupráce mezi školou a sociálními institucemi, které mají vliv na integraci dětí do hlavního vzdělávacího proudu, aby byla dětem poskytnuta včasná péče v oblasti vzdělávání. Zároveň se projekt zaměřuje i na případy, kdy některé děti nemohou navštěvovat mateřskou školu, ať již z důvodu nedostatku financí nebo odmítnutí dítěte mateřskou školou, a formou nízkoprahových předškolních klubů jim umožňuje získat předškolní vzdělání. Dalšími výstupy projektu budou akreditované kurzy pro pedagogy, zahraniční metodiky práce s dětmi se speciálně vzdělávacími potřebami přeložené do češtiny a metodická příručka, jak pracovat s dětmi v nízkoprahových předškolních klubech. Cílem projektu je v neposlední řadě současná i budoucí podpora inkluzivního vzdělávání. V rámci projektu také pravidelně vychází časopis *Zvoní*, který má za úkol informovat o průběhu a realizaci projektu, a zároveň dává možnost vyjádřit se k otázce českého vzdělávacího systému.⁵⁷

5.3.4 Projekt „Pojďte do školy! Podpora vzdělávání a doučování dětí ze sociálně vyloučených domácností“

Dalším projektem neziskové organizace Člověk v tísni, o.p.s. je projekt „Pojďte do školy! Podpora vzdělávání a doučování dětí ze sociálně vyloučených domácností“, který byl realizován v letech 2009 – 2011 v rámci sociálně vyloučených lokalit Kladna, Neratovic a Libčic nad Vltavou. Cílem projektu byla, stejně jako u projektu „Pojďte do školky!“, podpora dětí se speciálně vzdělávacími potřebami z důvodu sociálně nepodnětného prostředí. Do projektu se zapojily čtyři základní školy – ZŠ a MŠ Norská Kladno, ZŠ 28. října Neratovice, ZŠ Byškovice a ZŠP Kralupy nad Vltavou. Učitelé sbory zapojených škol se účastnily vzdělávacích seminářů a kurzů s cílem zvýšit si kvalifikaci pro práci s dětmi se speciálně vzdělávacími potřebami. Do projektu byly zapojeny i rodiny dětí ze sociálně vyloučeného prostředí, důležitá byla právě spolupráce mezi školou a rodinami. Do projektu se zapojilo více než tři sta dětí, kterým bylo

---

⁵⁷ VARIANTY. Projekt. *Pojďte do školky!*. Člověk v tísni, o.p.s. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://varianty.cz/projekty/53>

poskytnuto bezplatné individuální i skupinové doučování, a tím se pomohlo k zařazení těchto dětí do hlavního vzdělávacího proudu a podpořilo se jejich další vzdělávání. V rámci projektu se také uskutečnily čtyři kulaté stoly, během kterých vedly zástupci pedagogických sborů, pedagogicko-psychologických poraden, MŠMT a dalších zapojených institucí diskuze k tématu vzdělávání dětí ze sociálně vyloučeného prostředí, a zároveň si vyměňovaly poznatky a zkušenosti z praxe. V průběhu realizace projektu vznikla i metodická příručka s názvem *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*⁵⁸, která se věnuje problematice vzdělávání dětí ze sociálně vyloučeného prostředí a shrnuje hlavní poznatky vyplývající z projektu.⁵⁹

Během diskuzí u kulatých stolů se rozebírala témata týkající se zejména inkluzivního vzdělávání. Zástupci škol a pedagogicko-psychologických poraden vnímají inkluzi jako pozitivní, avšak připravenost realizovat inkluzi v praxi je podle nich nedostatečná. Především chybí finanční i metodická podpora, která by umožnila a usnadnila přechod dětí do hlavního vzdělávacího proudu. Kritika zaznívala ze stran ředitelů základních škol praktických a speciálních, kteří vyjádřili obavy ze zhoršení kvality vzdělání, pokud dojde k integraci dětí s lehkým mentálním postižením. Současný stav českého školství není na takové změny připraven. Problém se týká potřeby speciálních pedagogů na běžných základních školách, kteří ale nejsou dostatečně kvalifikováni pro odborné předměty. Tématem diskuze bylo v neposlední řadě i vzdělávání dětí ze sociálně vyloučených lokalit. Současné vzdělávání těchto dětí tvoří začarovaný kruh. Jejich vzdělanostní dráha se obvykle odvíjí od vzdělání jejich rodičů. Ti ve většině případů absolvovali pouze základní školní docházku a musí čelit dlouhodobé nezaměstnanosti. Dětem z takovýchto rodin chybí jakákoli motivace a touha ke vzdělání. Nejsou vedeny k domácí přípravě do školy, pokud si neví rady, nemá jim v rodině kdo pomoci a ve škole se většinou setkávají s neúspěchem.⁶⁰ „*Největší překážkou ve vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí je málo podnětné rodinné zázemí*

---

⁵⁸ JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Varianty (kol.). Člověk v tísni, o. p. s., Praha 2011. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf

⁵⁹ VARIANTY. Projekty. *Pojďte do školy! Podpora vzdělávání a doučování dětí ze sociálně vyloučených domácností (2009 – 2011)*. Člověk v tísni, o.p.s. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://varianty.cz/projekty/26-pojdte-do-skoly>

⁶⁰ HABART, T. *Vzdělání jako významná součást řešení problematiky chudoby*. In: JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Varianty (kol.). Člověk v tísni, o. p. s., Praha 2011. str. 13-16. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf

a absence pravidelnosti. Dětem chybí v rodině vzor. Nevidí, že by rodiče chodili do zaměstnání, nejsou zavedeny běžné rodinné rituály, jako je pravidelná snídaně, svačina přichystaná každý den maminkou, běžná kontrola školních povinností, psaní domácích úkolů, příprava na vyučování atd. Běžně se mi stávalo, že dítě nepřišlo do školy, protože rodiče zaspali a pak už to ,nemělo cenu‘. ⁶¹ Jako překážka, které děti ze sociálně znevýhodněného prostředí musí čelit, byla v rámci debat zmíněna i právě nedostatečná připravenost pedagogů a škol, které nejsou dostatečně vybavené a připravené úspěšně tyto žáky integrovat. Pro úspěšnou inkluzi je potřeba změny vzdělávacího systému. Nástrojem, který pomůže dětem při přechodu na běžnou školu, může být například zavedení odpoledního vyučování, podpora vyrovnávacích tříd, zavedení asistenta pedagoga, využití individuálních vzdělávacích plánů, nabídka doučování atd. Bohužel, většina škol tato opatření nerealizuje a v důsledku toho odchází sociálně znevýhodněné děti do škol, kde na ně budou kladeny menší nároky a budou mít větší šanci uspět. Ve většině případů jsou přeřazeny na základní praktické školy.⁶²

6 VZDĚLÁVÁNÍ MIMO HLAVNÍ VZDĚLÁVACÍ PROUD

6.1 Základní praktické školy

Jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách, jedním z problémů, který komplikuje vzdělávání romských dětí, je jejich nepřiměřené přemístování do základních praktických škol, tedy mimo hlavní vzdělávací proud. Na základních praktických školách se primárně vzdělávají žáci, kteří se nemohou úspěšně vzdělávat na běžných základních školách. Jsou to žáci, u kterých bylo diagnostikováno lehké mentální postižení. Cílem školy je umožnit těmto dětem dosáhnout co nejvyšší úrovně znalostí a dovedností a připravit je na budoucí zapojení a úspěšnou integraci do

---

⁶¹ WALZOVÁ, A. In: JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Varianty (kol.). Člověk v tísni, o. p. s., Praha 2011. str. 25. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf

⁶² ŠTRACHOVÁ, K. Nejčastější překážky ve vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí. In: JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Varianty (kol.). Člověk v tísni, o. p. s., Praha 2011. str. 26-28. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf

společnosti. K dosažení těchto cílů je potřeba využívat speciální vzdělávací prostředky a metody a přistupovat ke každému dítěti s ohledem na jeho individuální zvláštnosti. Povinná školní docházka na základní praktické škole trvá 9 let a je rozdělena do dvou stupňů – první stupeň (1. – 5. ročník) a druhý stupeň (6. – 9. ročník). Vzdělávání je na těchto školách doposud realizováno podle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*⁶³. Výuka na základních praktických školách se od běžných základních škol liší také v celkovém rozsahu vyučovacích předmětů. Seznam předmětů je stejný jako na běžné základní škole, ale hodinová dotace na jednotlivé předměty je nižší a obsah učiva je přizpůsoben schopnostem a dovednostem žáků.

Kromě využívání speciálních výukových metod a individuálního přístupu k žákovi plní škola také funkci výchovnou a to zejména při odstraňování nedostatků, které jsou dány vlivem prostředí, ve kterém dítě vyrůstalo, či nedostatečnou rodinnou péčí. Děti trpící lehkým mentálním postižením bývají většinou opožděné z hlediska sociálního, psychického a fyzického vývoje. Přejít do základní školy musí být tedy postupný a hlavním úkolem na prvním stupni je adaptace na nové prostředí, upevnění nebo vytváření hygienických návyků a navazování sociálních vztahů. Na druhém stupni je pak hlavním cílem osvojování znalostí a dovedností, které žáci využijí v běžném životě a jsou důležité pro jejich profesní uplatnění. Důraz je kladen zejména na rozvoj sociálních a komunikačních dovedností. Pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením je důležité vytvoření přátelské atmosféry ve třídě a podpora motivace žáků prostřednictvím chvály a ocenění při dosažení úspěchu. (RVP ZV – LMP, 2005, 7-9)

Diagnostika rozumových schopností dětí se určuje v pedagogicko-psychologické poradně. Za postup a volbu prostředků pro zjišťování rozumové úrovně žáka je zodpovědný psycholog a speciální pedagog základní praktické školy. Zjištěné výsledky musí být zaznamenány a archivovány, aby byla možná případná kontrola. Kromě diagnostiky celkové úrovně rozumových schopností se při diagnostice zjišťují faktory, které mohou mít na schopnosti vliv. Mezi tyto faktory patří schopnost verbálního porozumění, rychlost řešení problémů a nových situací a úroveň paměti. U žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí a příslušníků etnických menšin se dále zohledňují faktory vycházející ze sociokulturního prostředí. Především je pozornost věnována

---

⁶³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: VÚP, 2005. [on-line]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/494/>

podpoře rodiny ve vzdělávání a jazykové úrovni dítěte. K posouzení intelektových schopností se využívají testy inteligence a také formy kvalitativního výzkumu, zejména pozorování dítěte, rozhovory s rodiči a také analýza školních výsledků.⁶⁴

6.2 Rámcový vzdělávací program pro základní školy – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením

Příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením je součástí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Příloha charakterizuje podmínky vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, které zohledňují sníženou úroveň schopností a dovedností. Podle této přílohy tvoří základní praktické školy školní vzdělávací program, který respektuje stanovenou úroveň. (RVP ZV – LMP, 2005, 6)

Speciální vzdělávání je realizováno:

- *„formou individuální integrace ve třídách základní školy nebo školy určené pro žáky s jiným druhem postižení podle individuálního vzdělávacího plánu*
  - *formou skupinové integrace ve třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole nebo speciální škole pro žáky s jiným druhem postižení*
  - *v základní škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením“*
- (RVP ZV – LMP, 2005, 7)

Hodnocení žáků je možné formou klasifikace, slovního hodnocení nebo kombinací obou způsobů. Volba formy hodnocení záleží na rozhodnutí ředitele školy. Učivo je rozděleno do devíti vzdělávacích oblastí, které dále tvoří vzdělávací obory. Druhy vzdělávacích oblastí jsou stejné jako vzdělávací oblasti charakterizované v Rámcovém vzdělávacím programu pro běžné základní školy. Obsah a rozsah učiva je přizpůsoben schopnostem žáků a získané znalosti jsou zaměřené spíše na praktické využití v běžném životě. Kromě hlavních vzdělávacích oblastí jsou do Rámcového

---

⁶⁴ *Metodická informace k diagnostice rozumových schopností dětí, žáků a studentů ve školských poradenských zařízeních.* Národní ústav vzdělávání. NÚV, © 2011 – 2016. [on-line]. [cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads//poradenstvi/diagnostika/lmp/Metodicka_informace_diagnostika.pdf

vzdělávacího programu zařazena i průřezová témata, která se zaměřují zejména na problémy v současném světě. Funkcí průřezových témat je především rozvíjení osobnosti žáků s lehkým mentálním postižením, utváření jejich postojů a hodnotového systému. Obsah průřezových témat je rozčleněn do tematických okruhů, které umožňují propojení s jednotlivými vzdělávacími obory. Průřezová témata představují povinnou součást základního vzdělávání. Realizace průřezových témat je možná v rámci výuky konkrétního předmětu nebo formou samostatných předmětů, projektů nebo seminářů. Průřezová témata musí být zařazena na 1. i na 2. stupni vzdělávání. Celkem je v Rámcovém vzdělávacím programu vymezeno šest průřezových témat – *Osobnosti a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.*

Cílem vzdělávání je vybavit žáky souborem klíčových kompetencí. Jedná se o souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které vychází z obecně platných norem společnosti. Mezi hlavní klíčové kompetence patří kompetence komunikativní, kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní. Při vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením se klade důraz zejména na kompetence pracovní, sociální a personální a komunikativní. (RVP – LMP, 2005, 8-11, 68)

6.2.1 Vzdělávací oblast Člověk a společnost

Vzdělávací oblast Člověk a společnost obsahově navazuje na vzdělávací oblast prvního stupně vzdělávání Člověk a jeho svět. Cílem vzdělávací oblasti je formovat u žáků vnitřní postoje a hodnoty důležité v občanském životě, rozvíjet jejich osobnost a schopnost orientovat se v mezilidských vztazích. Žáci se učí poznávat dějiny, tradice a kulturu svého národa i národů jiných, důraz je kladen na pochopení principů demokracie, práv a povinností občanů. Součástí je i výchova k toleranci a solidaritě a prevence rasistického, xenofobního a extremistického chování. Vzdělávací oblast Člověk a společnost je rozdělena do dvou oborů – Dějepis a Výchova k občanství. Pro realizaci vzdělávacího oboru Výchova k občanství není v rámcovém učebním plánu vymezena přesná časová dotace. Minimální počet hodin je stanoven pro celou vzdělávací oblast. Počet hodin znamená minimální týdenní hodinovou dotaci na daném

stupni vzdělávání. Pro vzdělávací oblast Člověk a společnost je vymezen minimální limit 8 hodin týdně, v běžné základní škole je hodinová dotace vyšší – 11 hodin týdně. Rozdělení hodin mezi vzdělávací obory a do jednotlivých ročníků je v kompetenci ředitele školy. Při tvorbě školního vzdělávacího programu však musí být dodrženy následující podmínky:

- „*nesmí být překročena celková povinná časová dotace na daném stupni (118 hodiny na 1. stupni, 122 hodin na 2. stupni)*
- *nesmí být překročena maximální týdenní hodinová dotace stanovená pro jednotlivé ročníky základního vzdělávání školským zákonem (1. a 2. ročník 22 hodin, 3. až 5. ročník 26 hodin, 6. a 7. ročník 30 hodin, 8. a 9. ročník 32 hodin)*“ (RVP – LMP, 2005, 81)

Kromě celkové časové dotace stanovené pro oba stupně základního vzdělávání je stanovena ještě disponibilní časová dotace, která je zcela v kompetenci ředitele školy. Může sloužit k posílení týdenní hodinové dotace jednotlivých vzdělávacích oborů, k vytvoření volitelných předmětů či k samostatné realizaci průřezových témat. (RVP – LMP, 2005, 34, 81)

6.2.1.1 Vzdělávací obor Výchova k občanství

Výchova k občanství je povinnou součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Vzdělávací obor podporuje rozvíjení dovedností potřebných k úspěšné komunikaci a interakci s lidmi a utváření společenských vztahů. Učí žáky vyjadřovat vlastní myšlenky a názory, respektovat postoje druhých, podporuje rozvoj citové a mravní stránky osobnosti žáků a rozvíjí hodnotové kvality žáků. Cílem je upevňování právního vědomí žáků a budování občanské odpovědnosti.

Výchova k občanství navazuje na poznatky o společnosti v rámci výuky na prvním stupni, zejména na vzdělávací obory Místo, kde žijeme a Lidé kolem nás vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Vzdělávací obsah oboru je rozdělen do tematických okruhů – *Člověk ve společnosti, Stát a právo, Péče o občana, Mezinárodní vztahy*. Vzdělávací obor úzce souvisí také s průřezovými tématy. Nejvíce se do Výchovy k občanství promítá obsah průřezových témat Výchova demokratického občana (témata související s občanskou gramotností, orientací v demokratické společnosti s vědomím svých práv a povinností) a Osobnostní a sociální výchova

(sebepojetí, mezilidské vztahy, rozvoj sociálních dovedností a utváření mezilidských vztahů). Obsahovou návaznost mají i ostatní průřezová témata. Průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech souvisí s tematickým okruhem Mezinárodní vztahy; Multikulturní výchova zprostředkovává problematiku tolerance, sociální soudržnosti, solidarity a slouží k odstraňování předsudků a stereotypů ze společnosti; Mediální výchova učí kritickému přístupu k informacím a roli současných médií ve společnosti; Environmentální výchova učí zodpovědnosti v přístupu k okolnímu prostředí a přírodě a rozvíjí vztah mezi člověkem a životním prostředím. Ve výuce Výchovy k občanství je důležité propojovat učivo s každodenním životem, uvádět vhodné příklady a vycházet ze zkušeností a potřeb žáků. Úkolem učitele je podporovat a budovat příznivé klima ve třídě a vytvářet pozitivní vazby mezi všemi účastníky pedagogického procesu. (RVP – LMP, 2005, 37-38, 69-79)

6.2.2 Multikulturní výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy – příloze upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením

Cílem průřezového tématu Multikulturní výchova je poskytnout žákům informace o jiných kulturách, seznámit je s jejich tradicemi a hodnotami a upevňovat v žácích jejich vlastní kulturní identitu. V rámci Multikulturní výchovy dochází i k rozvoji solidarity a tolerance mezi jednotlivými skupinami ve společnosti a k nalezení společných témat pro vzájemnou komunikaci a interakci mezi skupinami.

V prostředí školy je Multikulturní výchova významným pomocníkem při budování pozitivních vztahů mezi všemi členy výchovně-vzdělávacího procesu. Škola by měla zajistit příznivé klima, aby se všichni žáci cítili bezpečně a rovnoprávně. Měla by usilovat o utváření dobrých vztahů mezi učiteli, mezi žáky a mezi školou a rodinou. Škola by se dále měla snažit předcházet jakýmkoli nerovnostem mezi žáky, přispívat k odstraňování předsudků a rasistických projevů chování, které se mohou v rámci školy vyskytnout, a podporovat vzájemnou toleranci mezi dětmi.

O realizaci Multikulturní výchovy ve školním vzdělávacím programu rozhoduje ředitel školy a je za ni zodpovědný. Průřezové téma může být zprostředkováno jako součást vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu nebo jako samostatný předmět. K začlenění průřezového tématu jako samostatného předmětu do školního vzdělávacího

programu slouží řediteli disponibilní časová dotace. Multikulturní výchova může být realizována zejména ve vzdělávacích oblastech Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost, Umění a kultura, Člověk a zdraví. Začlenění multikulturní výchovy je vhodné především v rámci témat, týkajících se vzájemných vztahů mezi příslušníky různých národů a etnických skupin. Multikulturní výchova jako každé průřezové téma obsahuje jednotlivé tematické okruhy. Ty reflektují a reagují na současnou situaci ve společnosti. Výběr tématu je závislý na požadavcích učitele, zájmech a potřebách žáků, eventuálně na aktuální situaci ve škole či v místě školy. Multikulturní výchova je rozdělena do pěti tematických okruhů – *Kulturní rozdíly*, *Lidské vztahy*, *Etnický původ*, *Multikulturalita*, *Princip sociálního smíru a solidarity*. Další možnost realizace všech průřezových témat je v rámci projektového vyučování, besed nebo seminářů. (RVP – LMP, 2005, 74-75)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 VÝUKOVÝ SEMINÁŘ „OPRE ROMA“⁶⁵

7.1 Základní informace

Tématem mé diplomové práce je výuka občanské výchovy na základních praktických školách ve vztahu k romským žákům. Základní praktické školy navštěvuje podle průzkumů velmi vysoké procento romských dětí, proto mě zajímalo, zda je na těchto školách podporována také jejich kulturní a etnická identita. V době, kdy je inkluzivní vzdělávání aktuálním tématem ve společnosti a integrace romských dětí do hlavního vzdělávacího proudu prioritou, by mělo k podpoře a začlenění romské kultury do tematických plánů docházet na všech školách.

Budování a posilování vlastního kulturního poznání a občanské zodpovědnosti probíhá zejména v rámci výuky občanské výchovy. Cílem výuky by mělo být rozvíjení zájmu o svůj vlastní národ, kulturu a tradice, a o jiná kulturní společenství. U všech žáků by mělo být budováno a rozvíjeno vědomí vlastní identity a sebepoznávání, akceptování vlastní osobnosti a tolerance a respekt k osobnosti druhých lidí. Možností, jak se seznámit s různými kulturami, jak poznat různé tradice a zvyky, je zařazení multikulturní výchovy do vyučování. Jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách, realizace multikulturní výchovy může být uskutečněna různými způsoby. Škola ji do svého vzdělávacího programu může zařadit buď jako samostatný předmět, nebo jako součást obsahu vyučovacích předmětů napříč všemi ročníky. Možností jsou i projektové dny, besedy či semináře, které škola může pořádat v průběhu školního roku. Touto cestou jsem uskutečnila i svou výuku na Základní praktické škole ve Vimperku. Formou semináře jsem dětem přiblížila romskou kulturu, tradiční způsob života i významné romské osobnosti. Náplň a průběh celé výuky jsem se snažila přizpůsobit schopnostem a dovednostem žáků s lehkým mentálním postižením. Práce s těmito dětmi vyžaduje odlišný přístup, než s dětmi na běžné základní škole. Výuka dětí s lehkým mentálním postižením vyžaduje přizpůsobení obsahu možnostem dětí a jejich individuálním zvláštnostem. Specifika dětí s lehkým mentálním postižením se projevují zejména v

---

⁶⁵ Název výukového semináře je zároveň i názvem romské hymny, která je také součástí aktivit a výuky v semináři. Volným překladem znamená „Opre Roma“ „Vzhůru, Romové“.

psychických funkcích důležitých pro kognitivní proces. Proces vnímání bývá pomalejší než u zdravého jedince, jedinec s mentálním postižením také není schopný vnímat všechny detaily. Myšlení jedince je nedůsledné, nepřesné a převažuje konkrétní myšlení nad abstraktním. U jedinců s mentálním postižením se objevují řečové vady a vady výslovnosti, což komplikuje porozumění mluveného projevu. Vyjádření myšlenek bývá komplikované a těžkopádné i z důvodu chudší slovní zásoby. Aktivity ve vyučování by tomu měly být přizpůsobené. Nové a neznámé pojmy si děti s LMP osvojují pomaleji a vyžadují neustálé opakování, aby si pojem zapamatovaly a dokázaly si ho znovu vybavit. Ve vyučování je velmi důležitá koncentrace jedince a udržení pozornosti. Záměrná pozornost, která je vázána na vůli, je u jedinců s LMP nestálá a vyznačuje se snadnou unavitelností. Dítě se dokáže koncentrovat na méně podnětů a pozornost udrží jen krátkou dobu. Pokud činnost vyžaduje koncentraci na více podnětů, často dochází k chybám. Při plánování vyučování je proto důležité myslet na dostatečný prostor pro relaxaci a odpočinek. Je důležité uvědomit si i emoční rozdíly mezi dětmi s LMP a dětmi na běžné základní škole. Děti s LMP jsou vybaveny menší schopností ovládat své emoce a snáze podléhají afektivnímu jednání. Citové projevy jsou buď velmi intenzivní, nebo naopak povrchní. V krajních případech může docházet i k agresivnímu chování. (VALENTA, MÜLLER, 2007, 35-38)

Seminář jsem uskutečnila v pondělí, dne 14. března 2016. Seminář probíhal tři vyučovací hodiny (3 x 45 minut). Mezi jednotlivými částmi byly přestávky, aby měly děti možnost se projít, odpočinout si nebo se nasvačit. Semináře se účastnilo celkem 10 dětí druhého stupně, tedy z 6., 7., 8. a 9. třídy. Z celkového počtu dětí byly tři děti romské národnosti. Všechny děti spolu velmi dobře spolupracovaly, ve třídě jsem si nevšimla žádných projevů napětí nebo nesympatií. Naopak romské děti bych označila v kolektivu jako vůdčí osobnosti. Při skupinové práci se nejvíce angažovaly a organizovaly průběh práce. Také byly během semináře nejvíce komunikativní a aktivní. Při plánování jednotlivých hodin a činností jsem vycházela z publikace *Druhá směna: Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ*⁶⁶ a z již realizovaného projektu o romské kultuře vytvořeného pro děti s lehkým mentálním postižením.⁶⁷

---

⁶⁶ NEUŽILOVÁ, V., PAVLOVSKÁ, M., SADÍLKOVÁ, H., STEKLÁ, R., HOUDEK, L. *Druhá směna: Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ*. Praha: ROMEA, o. s., 2012. 1. vydání. ISBN 978-80-904106-1-9.

⁶⁷ SPĚVÁČKOVÁ, I. *Projekt Romský den*. In: Metodický portál RVP. [on-line]. Vystaveno 2. 9. 2008. [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/2594/projekt-romsky-den.html/>

Jednotlivé aktivity jsem pozměnila a přizpůsobila podmínkám třídy a schopnostem dětí. Zařadila jsem i své vlastní nápady, zejména pro lepší zaktivizování dětí a udržení jejich pozornosti.

7.2 Základní informace o škole⁶⁸

Základní škola ve Vimperku se skládá ze dvou částí – Základní praktické školy, která je určena pro vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami, jako je mentální postižení a mentální postižení s v kombinaci s tělesnými, sluchovými a řečovými vadami. Dále školu navštěvují žáci, kteří selhávají na základních školách hlavního vzdělávacího proudu z důvodu sociálně znevýhodněného a nepodněného prostředí. Druhou součástí školy je i speciální třída pro vzdělávání žáků s diagnostikovaným středně těžkým a těžkým mentálním postižením. Kapacita této třídy je 12 žáků. Škola je plně přizpůsobena všem potřebám žáků. Je vybavena bezbariérovým přístupem, učebnami pro dílenské práce, cvičnou kuchyňkou, počítačovou třídou a školní knihovnou. Velikost a vybavení tříd je přizpůsobeno sníženému počtu žáků a individuálním potřebám. Pod Základní školu ve Vimperku spadá ještě odloučené pracoviště ve Volarech. Škola ve Volarech má celkovou kapacitu 90 žáků a je také přizpůsobena výuce dětí se speciálně vzdělávacími potřebami. Chodby i třídy obou škol zdobí žákovské práce, zejména výkresy, výrobky z papíru a jiných materiálů, které děti zhotovily společně s učitelkami během výuky výtvarné výchovy.

Pedagogický sbor tvoří celkem šest pedagogických pracovníků – pět učitelů na základní praktické škole a jeden učitel pro speciální třídu. Kromě pedagogů pracují s dětmi ještě dvě asistentky pedagoga a jedna vychovatelka ve školní družině. Dále na škole působí výchovný poradce a školní metodik sociálně patologických jevů. Všem pedagogickým pracovníkům je umožněno celoživotní vzdělávání pro rozšíření a doplnění potřebné kvalifikace pro práci s dětmi s lehkým mentálním postižením. Obě pracoviště, jak ve Vimperku, tak ve Volarech, jsou školami spádovými pro děti s okolních měst a obcí.

---

⁶⁸ ZŠP Vimperk. Dostupné z: <http://zsp-vimperk.cz/>

Mottem školy je heslo „S úsměvem jde všechno líp“. Škola usiluje o vytvoření klidného a příjemného prostředí, které respektuje individualitu každého žáka, jeho výchovné i vzdělávací potřeby a zajišťuje vhodné podmínky pro optimální vývoj všech žáků. Hlavním cílem je rozvoj schopností a dovedností, které umožní dítěti začlenit se do běžného praktického života, naučí ho samostatnosti a odpovědnosti za své chování a připraví na vstup do života. Pomocí efektivních výukových metod učí škola žáky vzájemné toleranci, respektu a komunikaci k utváření společenských vztahů a snadnějšímu začlenění do většinové společnosti. Škola věnuje péči nejenom dětem se zdravotními problémy, ale i dětem z nepodnětného sociokulturního prostředí, a pomáhá jim zvládat překážky bránící začlenění do kolektivu. Do aktivit a dění školy se zapojují i rodiče, pro které škola pořádá kulturní vystoupení a výstavy prací a výrobků dětí. Kromě osvojování dovedností dětí v rámci výuky podporuje škola rozvoj žáků i pestrou nabídkou mimoškolních aktivit. Všichni žáci mají možnost navštěvovat zájmové kroužky nebo rozvíjet své nadání v Základní umělecké škole ve Vimperku. Škola se také pravidelně účastní okresních i krajských kol nejrůznějších soutěží a cvičení v přírodě. Z důvodu finančních problémů, zejména u žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, jsou aktivity spíše krátkodobé. Pro financování zájezdů a kulturních akcí využívá škola sponzorských darů.

Můj první dojem ze základní školy byl velmi pozitivní. Hned po vstupu do budovy jsem si všimla žakovských prací, které byly vystavené po chodbách a ve třídách. Prostor školy tak působí vřelým, útulným a přátelským dojmem. Práce s dětmi s lehkou mentální retardací pro mě byla nová zkušenost a z výuky jsem byla trochu nervózní. Hned po začátku hodiny ze mě všechna nervozita opadla, protože děti byly velmi vstřícné, komunikativní a pracovaly se zájmem. Atmosféra během semináře byla příjemná, bylo vidět, že děti mají mezi sebou dobré vztahy a jsou zvyklé spolupracovat. Zajímala jsem se, jakým způsobem začleňuje škola do výuky průřezové téma multikulturní výchovy, konkrétně ve vztahu k romskému etniku. Všechna průřezová témata jsou na škole integrována do vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu ve všech třídách. Konkrétní poznatky o romské kultuře jsou přirozenou součástí každého předmětu. Základní školu navštěvuje sedm romských dětí, které jsou součástí kolektivu, a proto je důležité, aby povědomí o romské kultuře a etniku měly všechny děti. V rámci výuky děti vypráví o své rodině a zvycích, které se v rodině tradují. Při hodině vaření si děti vyzkoušely uvařit i tradiční romská jídla.

7.3 Romská lidová pohádka

7.3.1 Příprava na hodinu

Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Vzdělávací obor: Český jazyk a literatura

Mezipředmětové vztahy: Člověk a společnost (Výchova k občanství)

Klíčové kompetence: Kompetence komunikativní

Kompetence sociální a personální

Průřezová témata: Multikulturní výchova

Osobnostní a sociální výchova

Cíle a výstupy:

- Žáci vysvětlí pojem žánru pohádka, zopakují si znaky a rysy typické pro tento literární druh.
- Žáci se orientují v textu a vyhledávají potřebné informace, krátce shrnou obsah pohádky a dramaticky ho znázorní.
- Žáci si zopakují pojem přísloví, pochopí význam některých přísloví a následně vyjádří jeho význam.
- Žáci se seznámí s romskou lidovou pohádkou, která utváří národní a kulturní identitu romské menšiny.

Čas: 1 x 45 minut

Pomůcky: jmenovky, text pohádky, tabule, křídly, papíry, psací potřeby

ÚVOD (5 min.)

- Pozdravení, představení, jmenovky s křestními jmény
- Seznámení s tématem a průběhem hodiny

BRAINSTORMING (5 minut)

- Co se vám vybaví, když se řekne pohádka? – Děti uvádí myšlenky k tématu, učitel zapisuje na tabuli (šťastný konec, nadpřirozené jevy, bytosti)

ROMSKÁ LIDOVÁ POHÁDKA (20 minut)

- Každý žák dostane text s pohádkou „*Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku*“. (viz příloha 1)
- Úkolem dětí je pohádku si potichu přečíst, pokud někdo nebude něčemu rozumět, zeptá se; poté si pohádku přečte ještě jednou společně celá třída.
- Učitel na tabuli napíše otázku „Kdo je chytrý člověk“ – Úkolem dětí je písemně odpovědět, kdo je podle jejich názoru chytrý člověk; Kdo byl v příběhu ten chytrý člověk?
- Žáci vytvoří osnovu příběhu v heslech a pokusí se příběh převyprávět.
- Proč se příběh jmenuje „*Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku*“?

PŘÍSLOVÍ (15 minut)

- Co je to přísloví? Žáci si zopakují pojem přísloví, co je pro něj charakteristické, jaké jsou znaky přísloví (chybí autor, krátké ponaučení, většinou se týká způsobu lidského života, vyjadřuje lidovou moudrost).
- Na základě zopakovaných informací o přísloví žáci rozhodnou, zda je název pohádky „*Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku*“ přísloví.
- Znáte ještě nějaká jiná přísloví? Uvedení českých a romských přísloví⁶⁹:
„*Ranní ptáče dál doskáče.*“ (české)
„*Lepší je s moudrým zatloukat kamení, než jíst buchty s hlupákem.*“ (romské)
„*Každý by si měl zamést před svým prahem.*“ (české)
„*Pospíchá-li jazyk, kulhá rozum.*“ (romské)
„*Lež má krátké nohy.*“ (české)
„*Dobrá snacha jí neslané a říká: slané.*“ (romské)
„*Jablko nepadá daleko od stromu.*“ (české)
- Jak rozumíte těmto příslovím? Co znamenají? Každý žák si vybere libovolné přísloví a prostřednictvím krátkého příběhu vyjádří jeho význam. Příběh čte před třídou a ostatní hádají, o které přísloví se jedná.

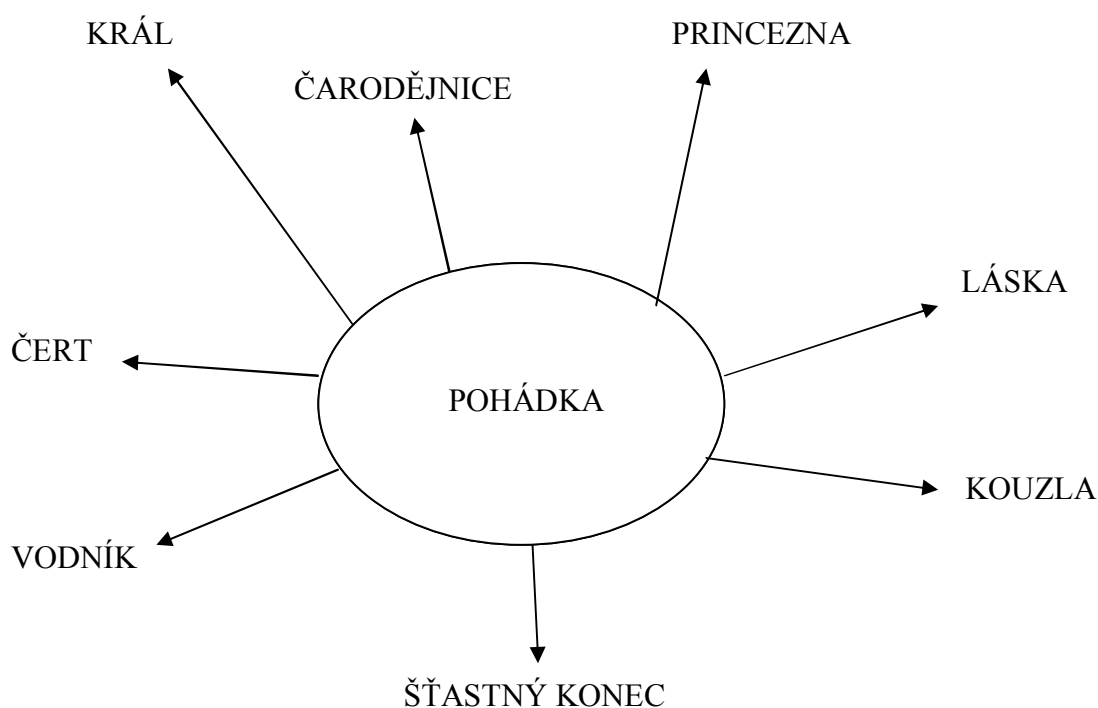
---

⁶⁹ NEUŽILOVÁ, V., PAVLOVSKÁ, M., SADÍLKOVÁ, H., STEKLÁ, R., HOUDEK, L. *Druhá směna: Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ.* str. 68. Praha: ROMEA, o. s., 2012. 1. vydání. ISBN 978-80-904106-1-9

7.3.2 Průběh hodiny

Na začátku hodiny jsem se dětem představila a požádala je, aby na připravené jmenovky napsaly své křestní jméno. Pak jsem děti seznámila s tématem semináře. Všechny děti reagovaly nadšeně, nejvíce však děti romské.

Představila jsem dětem téma první hodiny, tedy romskou lidovou pohádku. Následoval brainstorming k pojmu pohádka. Zeptala jsem se dětí, co si vybaví, když se řekne pohádka? Téma pohádky už žáci probírali na prvním stupni základní školy, proto jsme si vědomosti pouze zopakovali a při psaní myšlenkové mapy na tabuli i utříbili. Děti byly nejprve rozpačité a byla na nich znát nejistota, zda jejich nápady budou správné. Proto jsem děti na začátku nasměrovala, aby si vybavily některou pohádku, kterou znají, a přemýšlely, které postavy v příběhu vystupují, jak příběh skončí, jestli vše, co se v příběhu odehrává, je reálné a skutečné, atd. Nakonec se děti rozpovídaly a na tabuli vznikla tato myšlenková mapa.

Když jsme si připomněli a zopakovali význam literárního žánru pohádka, rozdala jsem žákům text s romskou lidovou pohádkou „*Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku*“. Nejprve mě zajímalo, zda tuhle pohádku děti znají, ale ani jedno z dětí pohádku neznalo ani o ní neslyšelo. Pak jsem se dětí ptala, jestli si třeba čtou pohádky doma samy nebo s rodiči. Většina odpověděla, že ano, buď si je čtou společně s rodiči,

nebo je sledují v televizi. Jeden romský žák mi řekl, že mu jeho dědeček vyprávěl před spaním různé příběhy, když byl malý. Mezi nejoblíbenější pohádky patřila *Popelka*, *S čerty nejsou žerty* a *Princezna ze mlejna*. Po krátké diskuzi jsem děti požádala, aby si romskou pohádku samy potichu přečetly. Pokud někdo něčemu nerozuměl, měl možnost se přihlásit a zeptat se. Když všichni dočetli, přečetli jsme si pohádku znovu, tentokrát společně nahlas. Každé dítě přečetlo zhruba odstavec. Zajímalo mě, zda se dětem pohádka líbila, většinou se shodly, že ano. Na tabuli jsem pak napsala otázku „*Kdo je chytrý člověk?*“. Děti měly za úkol napsat své názory pod text pohádky. Většinou se objevovaly odpovědi jako paní učitelka, moje maminka, můj děda nebo jména spolužáků ze třídy. Jeden žák uvedl, že chytrý člověk je podle něj Miloš Zeman. Po přečtení odpovědí bylo úkolem žáků uvést, kdo je chytrým člověkem v romské pohádce. Správně odpovídali, že to byl Rom. Dále správně uváděli, že byl chytrý, protože poradil králi, jak správně se přikrýt, aby mu nebyla zima. Dalším úkolem bylo sestavit krátkou osnovu příběhu a příběh převyprávět. Které postavy v pohádce vystupují? Kde se příběh odehrává? Jaký byl prvotní úkol Roma a jak se jeho postavení změnilo? Děti měly na promyšlení a přípravu přibližně pět minut, ale úkol zvládly splnit během chvíle. Správně uvedly veškeré postavy, krále, vznešené pány, gádžovského kluka (výraz „gádžovský“ děti pobavil, ale všichni význam znali) a Roma. Potom krátce vyprávěly příběh. Rom byl nejprve pro krále bezvýznamný, nosil mu jen pušky, když jezdil na lov. Králi však jedné noci byla v lese zima a vznešení páni mu nedokázali pomoci. Rom byl ale chytrý a králi dobře poradil. Ten ho poté za jeho zásluhy udělal ministrem. Všechny děti se do vyprávění příběhu zapojovaly a navzájem se doplňovaly. Proč se tedy příběh jmenuje „*Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku?*“? Děti odpovídaly, že králi nestačil na přikrytí kabát, který mu dal gádžovský kluk, a tak musel skrčit nohy, aby se pod kabát vešel.

Další aktivitou byla přísloví. Na otázku, co je to přísloví, mi děti nedokázaly přesně odpovědět, proto jsem jim pomohla a napověděla. Na tabuli jsem napsala název romské pohádky. Řekla jsem, že tento název je vlastně přísloví. Vyjadřuje nějakou radu, nepřímou se týká způsobu lidského života a přínosem je nějaké ponaučení. Vyzvala jsem děti, aby si všimly, že pod názvem není uveden autor. Vysvětlila jsem, že je to z toho důvodu, že autor není známý a že přísloví se šířila většinou slovně, proto není uveden autor. Ptala jsem se, zda znají nějaká přísloví? Děti uváděly příklady, ale většinou nepřesně, proto jsem jim potom uvedla některá česká a i romská přísloví. Ta jsem

napsala na tabuli, aby si je děti lépe zapamatovaly a uvědomily. Společně jsme si potom vysvětlily význam přísloví. Pochopit přenesený význam přísloví bylo pro děti náročné. Bylo důležité uvést co nejvíce možných příkladů z každodenního života, aby si děti uvědomily, na jaké situace se přísloví vztahuje. Dalším úkolem bylo vybrat si jedno z uvedených přísloví a vymyslet vlastní příběh nebo situaci, na kterou by přísloví platilo. Třída pak měla hádat, o kterém přísloví příběh je. Nejčastěji si děti vybíraly „*Ranní ptáče, dál doskáče.*“ nebo „*Lež má krátké nohy.*“ Ostatní byla pro děti na pochopení významu složitá.

7.3.3 Reflexe hodiny

V úvodu hodiny byl na dětech vidět zájem a zvědavost, téma romské kultury a tradic jim bylo blízké. Sdělovaly mi, že o tom hodně vědí, a chtěly mi své vědomosti říci. Zejména romské děti se chtěly hned podělit o své poznatky a vyprávěly mi o tradicích v jejich rodinách. Děti jsem musela uklidnit a seznámila jsem je s náplní semináře. Při brainstormingu byli žáci nejprve rozpačití, ale poté, co jsem zpřesnila, co konkrétně od nich požadují, nervozita opadla, a aktivně se hlásili a sdělovali mi své nápady.

Když jsem rozdala text pohádek, narazila jsem na chvilkový odpor. Děti protestovaly, že budou muset číst a že to bude nudné a že nechtějí číst. Snažila jsem se žáky motivovat tím, že pohádka je zajímavá a že potom budeme dělat jiné aktivity, ke kterým je potřeba pohádku znát. Nakonec všechny děti pohádku přečetly a bylo na nich znát zaujetí i soustředění při četbě. Při otázce „*Kdo je chytrý člověk?*“ děti nejprve nevěděly, co mají dělat. Nerozuměly, co je jejich úkolem a co vlastně mají psát. Musela jsem slevit ze svých požadavků, původně jsem chtěla, aby děti napsaly vlastnosti a přednosti chytrého člověka, ale na to mi děti nedokázaly odpovědět. Proto jsem úkol změnila a chtěla, aby mi napsaly konkrétní osobu, o které si myslí, že je chytrá. Shrnutí a převyprávění děje pohádky a určení jednotlivých postav už dětem nedělalo problémy a řekla bych, že to je bavilo. Navzájem se předháněly, kdo toho ví více a jak přesně děj probíhal a skončil. V této fázi jsem musela děti uklidňovat, aby se ztišily a neskákaly si do řeči.

Poslední aktivita byla pro děti komplikovanější, ale nakonec jsme ji zvládly dovést do konce. Už při plánování všech aktivit jsem se obávala toho, aby děti aktivity

Čas: 1 x 45 minut

Pomůcky: jmenovky, fotografie romských osobností, texty o romské rodině, interaktivní tabule, papíry, psací potřeby

ÚVOD (5 minut)

- Jmenovky s křestními jmény
- Seznámení s průběhem a tématem další hodiny

BRAINSTORMING (5 minut)

- Co byste napsali ke slovu Romové? – Děti uvádí myšlenky a nápady k tématu, učitel zapisuje na tabuli.

ZNÁMÉ ROMSKÉ OSOBNOSTI (10 minut)

- Učitel rozdá dětem fotografie dvou romských osobností – Věra Bílá, Ondřej Giňa. (viz příloha 2, 3)
- Úkolem dětí je fotografie si prohlédnout a přemýšlet, kdo je na fotografii znázorněn. Odhadnou, jaký je asi věk osoby, jak se jmenuje, jaké má zájmy, kde bydlí, jaké je její povolání, atd. – Informace napíší na druhou stranu fotografie, následně je přečtou.
- Učitel dětem poté řekne správné informace o osobnostech na fotografiích.
- Videoklip (viz elektronická příloha 1)

Reflexe:

- Podívejte se zpět na naši myšlenkovou mapu, souhlasí vše, co jsme tam napsali? Poznali jste dvě romské osobnosti, změnili byste něco v mapě?
- Některé pojmy v mapě jsou stereotypy, co je to stereotyp? - Nejprve přemýšlí děti a uvádějí své návrhy, potom učitel vysvětlí význam pojmu.

JAK SE ŽIJE V ROMSKÉ RODINĚ (15 minut)

- Žáci vytvoří tři nebo čtyřčlenné skupinky (podle počtu dětí).

- Každá skupina dostane text s tématem týkajícím se tradičního způsobu života v romské rodině – romská rodina obecně, dětství v romské rodině, dospělost a stáří v romské rodině (viz příloha 4, 5, 6, 7).
- Úkolem dětí je texty si přečíst a společně odpovědět na otázky, které dostanou od učitele. (viz příloha 8)
- Odpovědi na otázky si zapíší a následně je prezentují před třídou.

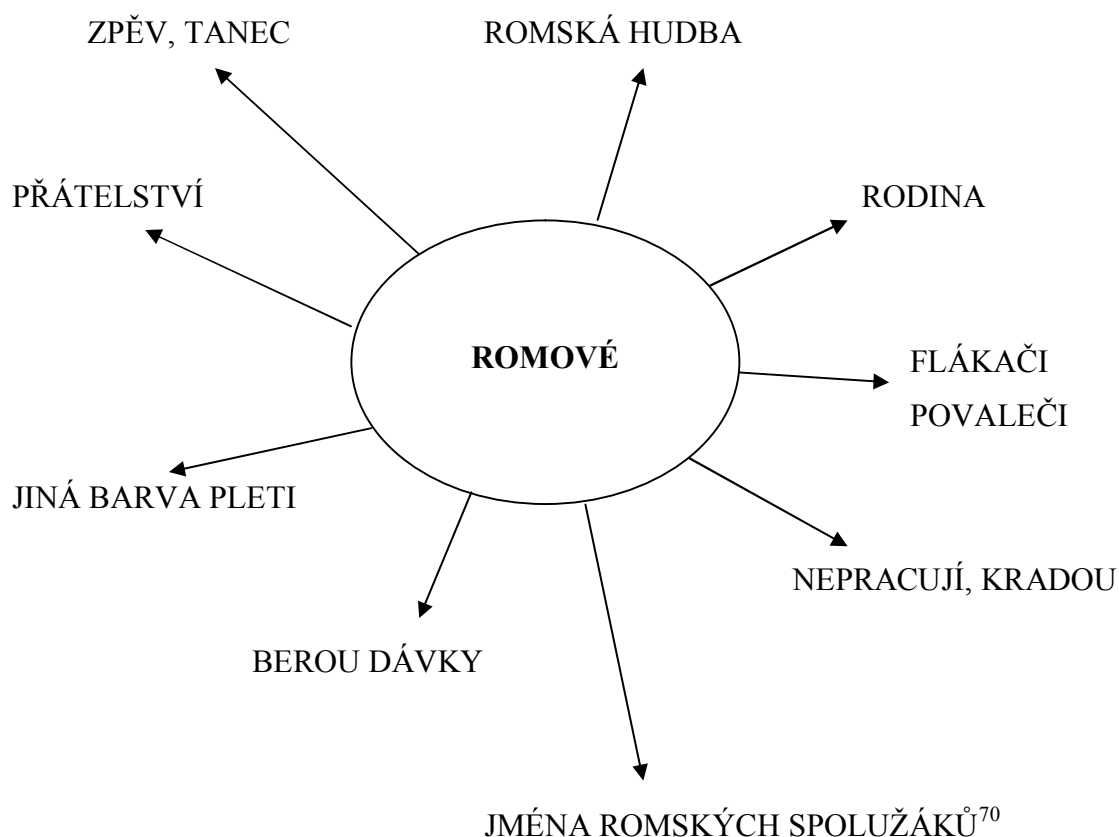
REFLEXE A DISKUZE (10 minut)

- Jak se vám pracovalo ve skupině? Shodli jste se v odpovědích na otázky? Co pro vás bylo nejtěžší? – Každá skupina sdělí učiteli, jak práce ve skupině probíhala, zda se vyskytl nějaký problém a jak ho vyřešili.
- Diskuze o jednotlivých tématech – Jak probíhá život v současné rodině? Dodržujete ve vaší rodině nějaké zvyky nebo tradice? Stýkáte se s prarodiči? Kdo je u vás hlavou rodiny?

7.4.2 Průběh hodiny

V úvodu další hodiny jsem dětem řekla, co budeme dělat dál. V předchozí hodině jsme se dozvěděli něco o romské kultuře, už známe romskou lidovou pohádku.

V následující hodině si řekneme něco o tradiční romské rodině, jak Romové žili, jaké drželi tradice a zvyky a jak trávili svůj volný čas. Romové jsou součástí naší společnosti, jsou to naši sousedi, známí a kamarádi. Každý z nás se už někdy setkal s Romem, mluvil s ním a trávil s ním čas. Položila jsem dětem otázku, co se jim vybaví, když se řekne Rom? Na tabuli jsem pak napsala „Romové“ a vyzvala děti, aby mi říkaly veškeré myšlenky, které je napadnou. Návrhy, které děti uváděly, byly vesměs kladné, ale objevily se i výrazy, které vycházejí z předsudků ve společnosti. Veškeré myšlenky a nápady jsem psala na tabuli do myšlenkové mapy.

Poté, co všechny děti vyjádřily svůj názor, rozdala jsem každému ve třídě dvě fotografie, na kterých byla vyobrazená zpěvačka Věra Bílá a moderátor Ondřej Giňa. Úkolem dětí bylo fotografie si prohlédnout a přemýšlet nad tím, kdo by na obrázku mohl být. Na druhou stranu fotografie potom měly napsat své názory, jak se asi osoba jmenuje, kolik jí je let, kde bydlí, jaké má zájmy, kde pracuje, atd. Většina dětí nevěděla, kdo jsou osoby na fotkách, jen jeden z romských žáků věděl, že je to nějaká zpěvačka a že ji zná. U fotografie Věry Bílé odpovídali žáci takto: „*Jméno Vlasta, věk 80-90, bydlí v Americe, stará se o nemocné lidi.*“, „*stará zpěvačka, Glorja, 70 let*“, „*Kristina, povolání zpěvačka, věk 60*“, „*zpěvačka, Eva, 50-60 let*“, „*zpěvačka, Emma Nižigorová, 60 let*“. Většina odpovědí ohledně povolání byla ovlivněná tím, že ve třídě zazněla správná informace o povolání zpěvačky. U druhé fotografie uváděly děti tyto možnosti: „*jméno Ivan, bydlí v Burdejově, pracuje ve firmách*“, „*věk 40, práce moderátor, jméno Nikolas, bydlí na Slovensku*“, „*věk 50, jméno Kristián, nepracuje*“, „*romský advokát, 56 let*“, „*Tomáš Faud, 54 let, zemědělec*“, „*zpěvák, jméno Tomáš, 30*“

⁷⁰ Z důvodu zachování anonymity jména neuvádím.

let“. Některé z uvedených odpovědí nedávaly smysl. Podle mého názoru buď děti zcela neporozuměly zadání úkolu, nebo příliš zapojily svou fantazii. Některým z dětí dělalo problém svou odpověď napsat nebo byly odpovědi nečitelné, proto mi své nápady řekly pouze v hodině. Když mi všichni řekli své odpovědi, odhalila jsem pravou identitu osobností. Začala jsem Ondřejem Giňou, řekla jsem, že je mu 45 let, takže odhady dětí nebyly daleko od pravdy, pracoval jako redaktor v Českém rozhlasu a potom dostal nabídku moderovat zpravodajství v České televizi. Stal se prvním romským moderátorem. Pokračovala jsem k představení druhé osobnosti, tedy zpěvačky Věry Bílé. Když jsem vyslovila její jméno, nastal ve třídě hluk a děti se začaly překřikovat, že ji znají a že jen nevěděly, jak se jmenuje. Jedno z romských dětí dokonce tvrdilo, že pocházejí z jedné rodiny. Když jsem o Věře Bílé dopověděla veškeré informace, měla jsem pro děti připravené video. Jednalo se o hudební videoklip skupiny *Kale*, ve které Věra Bílá působí. Reakce dětí byla natolik pozitivní, že jsem musela pustit videoklipy dva. Při sledování videí jsem si všimla, že některé z romských dětí zpívají, minimálně refrén zpívaly všechny.

Po doposlouchání romských písní jsem se vrátila zpět k myšlenkové mapě, kterou jsme měli stále napsanou na tabuli. Přečetla jsem znovu všechna slova, která mají děti spojená s výrazem „*Romové*“. Zeptala jsem se, jestli stále souhlasí s tím, že Romové jsou flákači a povaleči, že nepracují a pobírají jen dávky. Seznámily se teď se slavnými romskými osobnostmi, které tyto stereotypy vyvracejí. Děti souhlasily, že všichni Romové nemusejí být povaleči a že někteří také pracují. Zastavily jsme se na chvíli u pojmu stereotyp, vysvětlila jsem dětem význam tohoto slova a zdůraznila, že by nikdy neměly házet všechny do jednoho pytle. Ať už se jedná o kohokoli. Souhlasily, že pokud se jedná o romské kamarády nebo známé, ohodnotily by je jinak. Stereotypizující chování je problém většinové společnosti a u dětí s lehkým mentálním postižením není takové chování výjimečné. Děti dostatečně nechápou dopad svého chování a jednání a neuvědomují si význam a podstatu tohoto problému. Je však důležité, aby věděly, že takové chování je špatné a každý má právo na hodnocení podle své osobnosti a svých činů, nikoli podle předsudků ve společnosti.

Jako další aktivitu jsem si pro děti připravila texty o tradičním způsobu života romské rodiny. Celkem jsem měla připravené čtyři texty, ale vzhledem k počtu dětí ve třídě jsem je rozdělila do dvou skupin a každé jsem ke zpracování vybrala jeden text. První skupina dostala text o romské rodině obecně – jaká byla funkce rodiny, o

postavení jednotlivých členů rodiny, atd. Druhé skupině jsem vybrala text o způsobu života Romů v dospělosti – o poslání, které v dospělosti měli, o náplni jejich dne, tradičních obydlích, ve kterých převážně žili, atd. Texty jsem dopředu přizpůsobila čtenářským dovednostem a znalostem dětí. Každý ve skupině dostal text, který měl za úkol si potichu přečíst. Když se všichni ve skupině s textem seznámili, rozdala jsem do skupiny otázky, na které měly děti odpovědět. Otázky se vztahovaly k jejich textu. První skupina měla zjistit „*Jaká byla funkce romské rodiny?*“, „*Jaká byla role ženy v romské rodině?*“, „*Jaká byla role muže?*“. Otázky druhé skupiny zněly takto „*Jaký byl hlavní úkol Romů v dospělosti?*“, „*V jakých tradičních obydlích většinou žili?*“, „*Co znamená pro Roma domov?*“, „*Jak trávili Romové svůj volný čas? Co většinou dělali?*“. Po přečtení otázek měla každá skupina za úkol vyhledat v textu správnou odpověď a tu potom napsat na papír. Při práci jsem dětem musela pomáhat, i když jsem texty předem upravila a informace se snažila zjednodušit, objevovaly se výrazy, kterým děti nerozuměly a potřebovaly jejich význam vysvětlit. Po objasnění všech pojmů a vyhledání správných odpovědí přišla na řadu prezentace před třídou. Děti jsem nenutila, aby si stoupaly před tabuli, pouze jsem chtěla, aby si zvolily jednoho zástupce ze skupiny, který bude zapsané informace číst. Zkusily jsme realizovat krátký kvíz. Jeden ze skupiny vždy položil otázku druhé skupině a zeptal se, zda na ni zná odpověď. Na některé otázky děti věděly správnou odpověď, což je nadchlo a motivovalo k pozornosti. Pokud nikdo odpověď na otázku neznal, zástupce skupiny přečetl předem připravené informace. Tato aktivita děti bavila, formou soutěže se odreagovaly a věřím, že se i něco naučily. Následovala krátká diskuze, která se protáhla až do další hodiny. Děti měly říct, jak se jim ve skupině spolupracovalo, co bylo nejtěžší a zda narazily na nějaký problém. Práce ve skupině je bavila, jsou na spolupráci zvyklé, jediné, co pro ně bylo náročnější, byla práce s textem, nalezení správného řešení, ale i tuto překážku se s pomocí podařilo překonat, takže výsledek byl pozitivní.

7.4.3 Reflexe hodiny

Druhá hodina probíhala podle mého názoru lépe. Děti mi přišly více komunikativní a bylo znát, že i aktivity je baví více. Po přestávce také byly odpočaté a stydlivost, která se u některých v první hodině objevovala, byla pryč. O přestávce za mnou děti, zejména romské, chodily a vyprávěly mi o svých koníčkách, že chodí na

romské tance a rády kreslí. Bylo vidět, že je rodiče nebo prarodiče vedou k hudbě, tanci a že jsou děti velmi nadané. Možná i proto se jim video s Věrou Bílou tolik líbilo a zaujalo je. Při plánování hodiny mi i sama paní učitelka řekla, že vše, co je spojené s hudbou, tancem nebo uměním děti velmi baví a takovými aktivitami je zaujmu. Při zpětné reflexi myšlenkové mapy bylo na dětech vidět, že o svých návrzích přemýšlejí a zastavily se nad tím, jestli opravdu všichni Romové jsou takoví, jak je napsáno na tabuli. Označení „flákač“ a „povaleč“ přitom vyšlo přímo od jednoho z romských žáků. V rozhovoru s paní učitelkou jsem se dozvěděla, že někteří z romských žáků mají takový postoj běžně. V rámci občanské výchovy se probírá téma volby povolání, a když o tom s dětmi diskutovala, od některých romských dětí zaznívaly argumenty: „*Proč bych se měl/a snažit, když stejně budu brát dávky?*“ Shodly jsme se na tom, že dětem chybí motivace v rodině a nemají vzor, podle kterého by měly směřovat své jednání a plány do budoucna. Problém nezaměstnanosti je u romské menšiny dlouhodobým problémem, který se nedaří zcela řešit. Děti jsou od raného věku zvyklé na to, že jejich rodiče nepracují, žijí pouze z dávek od státu nebo příležitostných prací. Tím ztrácí veškerou motivaci a vůli k tomu získat lepší vzdělání a tím i lepší uplatnění na pracovním trhu. Ve své bakalářské práci⁷¹ jsem se zabývala problémem častého umístování romských dětí do praktických škol. S tím úzce souvisí i vysoká nezaměstnanost u romského obyvatelstva. Ve své práci uvádím, že někteří romští rodiče záměrně nechávají své děti přemístit z běžné základní školy do školy pro děti s lehkým mentálním postižením, protože sami tuto školu absolvovali a vědí, že na děti jsou kladeny menší nároky i v domácí přípravě. Tím však uzavírají dětem cestu k získání kvalitnějšího vzdělání a snižují šance k nalezení zaměstnání. Na druhou stranu musím říct, že jsem se na škole setkala i s dětmi, které samy věděly, že musí pracovat, jinak by se neuzivil. Patřily mezi ně děti, které jsou v péči svých prarodičů. Paní učitelka mi potvrdila, že děti, které vychovávají prarodiče, jsou motivované k práci a lepším školním výsledkům. Příkládá to skutečnosti, že starší generace ještě byla zvyklá pracovat a někteří vlastní i rodinné firmy. Pokud budou děti z rodiny motivovány k práci a vzdělání, odrazí se to v jejich budoucím životě a dle mého názoru i ve vztazích s většinovou společností. Záleží ovšem na individuální výchově v rodině.

---

⁷¹ KRAMLOVÁ, K. *Romští žáci na základní a praktické škole – příčiny rozdílného vzdělání*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, 2014. Bakalářská práce (Bc.).

Při práci s texty začaly být děti opět unavené a i když pracovaly ve skupině, tak protestovaly, že zase musejí číst a něco psát. Snažila jsem se je motivovat soutěží, která bude navazovat na zpracované texty, a nakonec děti pracovaly. Celkové zpracování otázek a napsání odpovědí trvalo déle, než jsem předpokládala, ale děti úkol zvládly a v rámci soutěže se i dle mého názoru bavily. Bylo na nich vidět nadšení, že se samy můžou chopit role učitele a klást otázky protějšimu týmu. V závěrečné aktivitě se děti zasmály a atmosféra se znovu odlehčila.

7.5 „Gelem gelem...“

7.5.1 Příprava hodiny

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost

Vzdělávací obor: Výchova k občanství

Mezipředmětové vztahy: Dějepis

Výtvarná výchova

Klíčové kompetence: Kompetence komunikativní

Kompetence sociální a personální

Průřezová témata: Multikulturní výchova

Osobnostní a sociální výchova

Cíle a výstupy:

- Žáci získají přehled o důležitých meznících v historii romské menšiny, uvědomí si těžkosti, se kterými se Romové museli potýkat.
- Žáci si zopakují znalosti o státních symbolech České republiky a seznámí se s národními symboly romské menšiny.
- Žáci se seznámí s tradičním způsobem obživy Romů, s tradičními řemesly, které v závěru hodiny graficky znázorní.

Čas: 1 x 45 minut

Pomůcky: jmenovky, interaktivní tabule, papíry, pastelky

ÚVOD (5 minut)

- Jmenovky s křestními jmény

- Stručné zopakování předchozí hodiny – Připomene někdo, o čem byla předchozí hodina? Co vás nejvíce zaujalo? Co vám utkvělo v paměti?
- Seznámení s tématem další hodiny

VIDEO O HISTORII ROMSKÉ MENŠINY (10 minut)

- Učitel pustí krátké video o historii Romů (viz elektronická příloha 2).
- Žáci mají za úkol video sledovat a všimnout si informací ve videu.

Reflexe:

- O čem bylo video? Co vás ve videu zaujalo? Co jste si zapamatovali, dokázali byste zapamatované informace převyprávět?

NÁRODNÍ SYMBOLY (10 minut)

- C si představíte pod pojmem státní symboly? Jaké znáte státní symboly České republiky? – Společně si zopakujeme učivo o státních symbolech z 1. stupně základní školy
- Znáte nějaké romské národní symboly? – Společně si představíme dva symboly romské menšiny a to národní hymnu a vlajku (viz příloha 9); národní hymnu si pustíme na interaktivní tabuli (viz elektronická příloha 3).

TRADIČNÍ ROMSKÁ ŘEMESLA (15 minut)

- Učitel rozdá každému žákovi text, který shrnuje základní informace o tradičních romských řemeslech. (příloha 10)
- Každý žák si text potichu přečte a poté ještě jednou přečtou žáci text společně nahlas.

Reflexe:

- Co jsme se z textu dozvěděli? Co vás v textu zaujalo? Jaká jsou tedy tradiční romská řemesla, co vše mezi ně patří?
- Po rozebrání textu si děti vyberou jedno ze zmíněných řemesel a nakreslí ho

UKONČENÍ SEMINÁŘE (5 minut)

- Jak se vám dnešní seminář líbil? Dozvěděli jste se něco nového? Co vás nejvíce bavilo? Co pro vás bylo zajímavé, zapamatovali jste si něco?

7.5.2 Průběh hodiny

Po druhé hodině dostaly děti možnost se nasvačit, napít a odpočinout si. Zejména romské děti se však brzy do třídy vrátily a chtěly mi vyprávět o svých rodinách, o tom, jak žijí, jak tráví společné chvíle s rodinnou, atd. Tuto diskuzi jsem protáhla i do hodiny. Navázala jsem na poslední aktivitu z předešlé hodiny, během které jsme se seznámili s tradicemi v romské rodině, s rodinnými vztahy a způsobem života. Vyzvala jsem děti, aby vyprávěly o svých rodinách, jestli se od způsobu života romské rodiny nějak liší nebo naopak, v čem se shodují. To děti velmi bavilo, byly komunikativní, otevřené a chtěly mi toho říct co nejvíce. Diskuze zabrala několik minut z hodiny.

Když debata skončila, nastínila jsem dětem náplň poslední hodiny semináře. Na dětech už byla znát únava a snížení koncentrace, proto jsem je ujistila, že poslední hodina bude odpočinková a zábavná. Na úvod jsem dětem pustila kreslené video o romské historii. Video bylo krátké a znázorněné poutavou kreslenou formou. Během sledování videa byl na dětech vidět zájem a celé video sledovaly v tichosti. Po skončení videa jsem se děti zeptala, o čem video bylo a zda si něco z videa zapamatovaly. Informace, které mi děti říkaly, jsem pro přehlednost zapisovala na tabuli. Děti ve videu zaregistrovaly, že Romové pocházejí z Indie a že během druhé světové války byli vyvražďováni. Více informací si děti nezapamatovaly, proto jsem video pustila ještě dvakrát. Poprvé jsem ho pustila celé znovu, podruhé jsem ho zastavovala po částech a ke každé části říkala dětem základní informace o daném časovém období. Nejvíce děti zajímala druhá světová válka, o ní měly i nejvíce vědomostí. Objevily se otázky „*Proč byli Romové vyvražďováni?*“ nebo děti nedokázaly pochopit, že pokud byli Romové vyhlazeni, jak to, že žijí stále mezi námi. Další otázky směřovaly na kočovný způsob života Romů. Děti se ptaly „*Proč nemohli Cikáni kočovat?*“. Tato otázka směřovala spíše na dobu komunistického režimu v Čechách. Všechny nejasnosti jsem se snažila dětem vysvětlit a zdálo se, že se jim informace utříbily a upevnily.

V další fázi hodiny jsem dětem představila národní symboly Romů. Nejprve jsem se zeptala, jestli vědí, jak vypadá romská vlajka nebo zda znají romskou hymnu.

Z neromských mi nikdo neodpověděl, ale romské děti představu měly. Společně sestavily romskou vlajku, nebyly si jen jisté přesným sledem barev. Hymnu zazpívat nedokázaly, ale věděly, že hymna je a už ji slyšely. Na interaktivní tabuli jsem tedy dětem ukázala obrázek romské vlajky, nechala jsem děti, aby si ji dostatečně prohlédly, a potom jsem jim pustila romskou hymnu. Během poslouchání jsem si všimla, že jeden z romských žáků některá slova znal a snažil se i zpívat.

Poslední aktivitou celého semináře bylo seznámení se s tradičními romskými řemesly. Rozdala jsem dětem texty a celý text jsem přečetla tentokrát sama nahlas. Na dětech už byla znát únava, proto jsem volila tuto formu. Po přečtení textu následovalo shrnutí toho, co se dozvěděly o romských řemeslech. Ptala jsem se dětí, jaká řemesla byla v textu zmíněná a jak se tedy Romové většinou živili. Děti odpovídaly dobře, bez problémů shrnuly všechna řemesla uvedená v textu. Zajímalo mě, jestli jsou všechna řemesla známá a jestli vědí, co bylo náplní jednotlivých profesí. Text byl ale napsán srozumitelně a jednotlivá řemesla byla dobře popsána, proto žádné nejasnosti nenastaly. Děti jsem tedy vyzvala, aby si vybraly jedno ze zmíněných řemesel a to mi nakreslily. Mohly si vybrat libovolné řemeslo z textu. Z toho měly děti radost a hned se pustily do tvorby výkresů. Některé z dětí se ptaly, jestli bych mohla na interaktivní tabuli znovu zobrazit romskou vlajku, že by ji také chtěly nakreslit. Všechny obrázky, které děti vytvořily, jsou k nahlédnutí v příloze práce.

Na konci celého semináře jsem všechny děti pochválila, jak dobře pracovaly, a následovala reflexe celých tří hodin. Ptala jsem se dětí, co nového se naučily, jestli je práce bavila a dozvěděly se něco nového. Následovalo ukončení semináře a rozloučení.

7.5.3 Reflexe hodiny

Poslední hodina semináře probíhala bez větších komplikací. Na dětech byla znát únava, ale aktivity, které byly odpočinkové a nenutily děti k většímu přemýšlení, je nakonec zaktivizovaly a i poslední hodinu se všichni žáci zapojovali do práce.

Nejvíce mě v hodině překvapilo, že děti měly velký zájem o genocidu Romů v období druhé světové války. Na toto období se nejvíce vyptávaly a chtěly spoustu věcí vědět. Reakce na video byly vesměs kladné, ale měla jsem pocit, že bylo pro děti náročné, rychlé a obsahovalo mnoho informací. Při první reflexi videa jsem čekala, že si děti zapamatují více a více mi toho řeknou. Děti si ale zapamatovaly jen dvě informace

a víc z videa nevěděly. Proto jsem musela video pustit ještě víckrát a následně i stopovat jednotlivé scény, aby děti dostaly o historii Romů alespoň představu. Pokud bych měla možnost hodinu vést podruhé, volila bych jiné video nebo jinou aktivitu.

Dle mého názoru bavila děti nejvíce poslední aktivita, tedy kreslení tradičních romských řemesel. Během kreslení jsem žáky pozorovala a všichni pracovali se zaujetím a na svých výtvorech si nechávali záležet. Výkresy mi v průběhu práce ukazovali a popisovali, co vše ještě chtějí do obrázku dokreslit. Zaujala je i romská vlajka, která je na některých obrázcích také k vidění.

S kázní nebyl v průběhu hodiny problém. Občas jsem jen vyzvala ke ztišení nebo k tomu, aby mluvil pouze jeden, protože děti měly tendence se překřikovat a skákat si do řeči. Celkově si ale myslím, že poslední hodina děti bavila nejvíce.

7.6 Evaluace celého semináře

Jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách, s výukou dětí s lehkým mentálním postižením jsem dosud neměla žádné zkušenosti. Při plánování jednotlivých hodin jsem se proto opírala o vhodnou literaturu a o náměty učitelů, kteří mají s výukou zkušenosti. Také jsem jednotlivé aktivity konzultovala s paní učitelkou ze základní školy, která mi poradila, jaké aktivity jsou vhodné vzhledem ke schopnostem a znalostem dětí. I přes veškerou snahu a přípravu děti na některé aktivity nereagovaly tak, jak jsem očekávala, a některé úkoly pro ně byly příliš náročné a potřebovaly mou pomoc. I tak mám ale ze semináře velmi dobrý pocit a všechny hodiny jsem si s dětmi užila.

Atmosféra ve třídě byla v průběhu celých tří hodin velmi dobrá. U dětí jsem si nevšimla žádného napětí nebo nesympatií, všechny děti dobře spolupracovaly a dle mého názoru mají mezi sebou přátelské vztahy. Pokud bych měla zhodnotit práci dětí, pak musím říct, že romské děti byly výrazně aktivnější a komunikativnější. Přisuzuji to hlavně tématu semináře, které je pro ně blízké a mají o něm větší povědomí než děti neromské. Při práci s dětmi jsem si ale nemohla nevšimnout rozdílů, které panují mezi neromskými a romskými dětmi. Rozdíly byly patrné jak při práci s texty, psaním, čtením, tak i na celkovém projevu během semináře. Jak jsem již uvedla v teoretické části práce, české školství je kritizováno řadou mezinárodních organizací za bezdůvodné přeřazování romských žáků do základních praktických škol. O tomto problému jsem se bavila i s učiteli na škole. Bylo mi řečeno, že všichni žáci, kteří jsou

přeřazení na základní praktickou školu, musí projít vyšetřením v pedagogicko-psychologické poradně a musí u nich být diagnostikována lehká mentální retardace. Škola je v tomto ohledu zcela bez kompetencí. Problém může být, jak jsem již zmínila v teoretické části, v diagnostických testech používaných v poradnách, nebo na straně rodičů, kteří si přejí, aby jejich dítě bylo přeřazené do základní praktické školy. U dětí pocházejících ze sociokulturně znevýhodněného prostředí může docházet ke snížení intelektových schopností z důvodu nepodnětného rodinného prostředí. Dětem chybí dostatečná domácí příprava, pomoc rodiny se školními povinnostmi a podpora ve vzdělávání. Dítěti, u kterého nejsou od raného věku rozvíjeny jeho dovednosti a schopnosti a podporován jeho intelektuální vývoj, může klesnout inteligenční kvocient až o 20 bodů. Pokud dojde ke včasnému zásahu, intelektový deficit se může upravit a znovu zvýšit, ovšem v takovýchto rodinách je problém s tím, že rodiče mají ve většině případů sami nižší intelektový potenciál. (VALENTA, MÜLLER, 2007, 60) Podle slov paní učitelky jsou romské děti, které vychovávají jejich prarodiče, ve škole úspěšnější a motivovanější, než děti vyrůstající s rodiči. Sama jsem se o tom přesvědčila u jednoho romského žáka, který byl celé tři hodiny velmi aktivní, nejvíce věděl o romské kultuře a tradicích a znal i některá romská slova a spojení. Bylo vidět, že je vychováván v duchu tradiční romské rodiny a že vzdělání a budoucnost pro něj hrají důležitou roli.

8 ZÁVĚR

Získání kvalitního vzdělání je předpokladem k většímu uplatnění na pracovním trhu a zlepšení celkové kvality života. Rovné šance při vzdělávání by měly mít všechny děti bez rozdílu. Kromě získání kvalitního a plnohodnotného vzdělání je také důležité uchování si své národní, kulturní a etnické identity a respektování identity odlišné. Vzdělání nám může poskytnout potřebné informace o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české společnosti a v Evropě, rozvíjí naše schopnosti komunikovat s příslušníky z jiného sociokulturního prostředí, respektovat jejich individuální zvláštnosti a nevnímat je jako hrozbu nebo nedostatek, ale naopak jako obohacení společnosti a nás samotných. Jedině to je předpoklad tolerantní a mírumilovné společnosti, ve které se jedinci navzájem respektují a jsou schopni vzájemného soužití.

Problém předsudků, diskriminace a odmítání všeho jiného a neznámého v naší společnosti bohužel stále přetrvává. V současnosti se tento problém ukazuje ještě výrazněji než jindy. Aktuální situace v Evropě vyžaduje od obyvatel vstřícnost, toleranci a úctu k cizím kulturám, etnikům a náboženstvím, se kterými se nově evropská společnost setkává. Česká společnost se ovšem rozdělila na dva tábory, z nichž převládá spíše ten, který je veden strachem, nesouhlasem a odporem ke všemu neznámému, a tak je situace ve společnosti napjatá a neklidná.

Hlavním tématem této diplomové práce byla analýza vzdělávacích programů českého školství ve vztahu k romské etnické a kulturní identitě. Romská menšina je součástí české i evropské společnosti již po generace, a je proto zásadní, aby se kulturní a etnické zvláštnosti zahrnuly do vzdělávání nejen samotné romské menšiny, ale i celé většinové společnosti. Problémy, které převládají ve vzdělávání romských žáků, bohužel komplikují vzdělanostní šance Romů a jejich pracovní a společenské uplatnění v budoucím životě. Patří mezi ně zejména nesprávné přeřazování romských žáků do škol primárně určených pro děti s lehkým mentálním postižením. Tento problém se snaží řešit Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy změnou českého vzdělávacího systému - zavedením inkluzivního vzdělávání. To má do budoucna zajistit získání plnohodnotného a kvalitního vzdělání pro všechny děti, které, i přes speciální vzdělávací potřeby, budou vzdělávány v hlavním vzdělávacím proudu. Prostedí základní školy bude prostředím, ve kterém se budou setkávat všechny děti bez ohledu na jejich etnický původ, sociokulturní prostředí či zdravotní znevýhodnění. Vzdělávací

programy by proto měly všechna tato specifika zohledňovat a vzdělávání stavět na výchově k toleranci, respektu a úctě k individuálním odlišnostem jedinců. Pro získání bližších informací o plánech a opatřeních Ministerstva školství ohledně společného vzdělávání, jsem realizovala rozhovor s vedoucí týmu speciálního vzdělávání při MŠMT paní Mgr. Martou Miklušákovou. Ta mi poskytla komplexní pohled a informace týkající se důvodů zavedení inkluzivního vzdělávání, organizace, financování a veškerých plánů MŠMT, které mají vést k úspěšnému a plnohodnotnému vzdělávání všech žáků. Celý rozhovor je k nahlédnutí uvnitř mé práce.

Cílem mé diplomové práce bylo vytvořit výukový seminář, který zahrnuje informace o romském etniku, jeho kulturních hodnotách, a přispět tak nejen k rozvoji etnické a kulturní identity romských žáků, ale zejména k rozvoji tolerantní společnosti, která je postavena na vzájemné úctě a respektu. Seminář je určen pro základní praktické školy, které navštěvuje nepřiměřené množství romských žáků z důvodů, které jsem uvedla v teoretické části práce. Jeho realizace je však vhodná k zařazení do výuky na běžné základní škole. Seminář zahrnuje učivo průřezového tématu Multikulturní výchova, jehož cílem je rozvoj schopností a dovedností potřebných pro život v multikulturní společnosti. Seminář jsem realizovala na Základní praktické škole ve Vimperku. V prostředí této školy se vzdělávají žáci s různými speciálními vzdělávacími potřebami a atmosféra a prostředí školy je otevřené, vstřícné a tolerantní. Zvýšenou pozornost věnují právě dětem ze sociálně vyloučeného prostředí a pomáhají jim začlenit se do kolektivu. Témata romské kultury a etnická specifika této menšiny jsou přirozenou součástí výuky a každodenního dne ve škole. Jsem přesvědčená, že i díky tomu dopadla realizace semináře nad očekávání dobře. Pro úspěšnost a naplnění poslání multikulturní výchovy by měl být obsah průřezového tématu přirozenou součástí výuky a života každé školy, aby se efektivně rozvíjely postoje a myšlení všech žáků a podporoval se vývoj tolerantní společnosti.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě.* Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7.
2. BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. Podmínky inkluzivního vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami. In PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.
3. BURYÁNEK, J. (ed.). *Interkulturní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy.* Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2002. 84 s. Dostupné také z: http://varianty.cz/download/docs/128_interkulturni-vzde-la-va-ni-i.pdf
4. HABART, T. Vzdělání jako významná součást řešení problematiky chudoby. In: JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí.* Varianty (kol.). Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2011. 189 s. ISBN 978-80-87456-19-4. Dostupné také z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf
5. JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí.* Varianty (kol.). Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2011. 189 s. ISBN 978-80-87456-19-4. Dostupné také z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-znevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf
6. KALEJA, M. *Romové a škola versus rodiče a žáci.* 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. 162 s. ISBN 978-80-7368-943-8.
7. KALEJA, M. *Specifika ve výchovně vzdělávacím procesu v kontextu romských žáků v primární škole.* Rigorózní práce. Brno: Katedra speciální pedagogiky. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009. Dostupné také z: http://is.muni.cz/th/123742/pedf_r/
8. KLÍMA, P. Psychologické vyšetření romského dítěte v poradenském systému. In BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě.* Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7.
9. KRAMLOVÁ, K. *Romští žáci na základní a praktické škole – příčiny rozdílného vzdělání.* Bakalářská práce (Bc.). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, 2014. Dostupné také z: <https://theses.cz/id/8u4fe6/>
10. MIKLUŠÁKOVÁ, M. Stručné dějiny Romů v Čechách a na Slovensku. In FRASER, A. *Cikáni.* 1.vyd. Praha: NLN, 2002. 374 s. ISBN 80-7106-212-X.

11. MOREE, D. & Varianty (kol.). *Než začneme s multikulturní výchovou. Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2008. 110 s. ISBN 978-80-86961-61-3. Dostupné také z: http://www.varianty.cz/download/docs/118_nez-zac-neme-s-multikulturni-vychovou-od-skupinovy-ch-konceptu-k-osobnostni-mu-pr-i-stupu.pdf
12. NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8
13. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.
14. NEUŽILOVÁ, V., PAVLOVSKÁ, M., SADÍLKOVÁ, H., STEKLÁ, R., HOUDEK, L. *Druhá směna: Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ*. Praha: ROMEA, o. s., 2012. 1. vydání. ISBN 978-80-904106-1-9.
15. NIKOLAJ, T. *Příběhy ze špatné čtvrti aneb jak pracovat s tématem segregace nejen ve školství*. 1. vydání. Praha: Člověk v tísni o. p. s., 2007. 117. s. ISBN 978- 80-86961-45-3.
16. NOSKOVÁ, D. Postup při přeřazování dětí do zvláštní školy. In BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7.
17. KRUPA, K. Jak se dítě dostane na zvláštní školu, co se tam naučí a jaké jsou jeho perspektivy. In BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7.
18. OLÁH, V. Koncepce výchovy a vzdělávání romské populace. In BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7.
19. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2006. 263 s. ISBN 80-7254-866-2.
20. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
21. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. Praha: Odbor vzdělávání MŠMT, 2013. 142 s.
22. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, leden 2016. 164 s.
23. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ – PŘÍLOHA UPRAVUJÍCÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S LEHKÝM METÁLNÍM POSTIŽENÍM. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005. 92 s.

24. ŘÁDA, J. Humanismus J. Řády – a romské děti. In BALVÍN, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Hnutí R, 2004. 205 s. ISBN 80-86798-01-1.
25. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vydání. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
26. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 4. vydání. Praha: Karolinum, 2011. 130 s. ISBN 978-80-246-5.
27. ŠTRACHOVÁ, K. Nejčastější překážky ve vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí. In: JANSKÁ, I., HABART, T. *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Varianty (kol.). Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2011. 189 s. ISBN 978-80-87456-19-4. Dostupné také z: http://varianty.cz/download/docs/75_pojd-te-do-s-koly-ne-rovne-s-ance-na-vzde-la-va-ni-zevy-hodne-ny-ch-de-ti.pdf
28. ŠVARCOVÁ, I. a kol. Návrh alternativního vzdělávacího programu zvláštní školy pro žáky z nepodněného prostředí a pro žáky romského původu. In BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7.
29. VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2007. 386 s. ISBN 978-80-7320-099-2

Další zdroje

1. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 - 2015*. Praha: 2011. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení/>
2. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. © 2016. [on-line]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/>
3. AMNESTY INTERNATIONAL. *Chce to více snahy. Etnická diskriminace romských dětí v českých školách*. 1. vydání. Amnesty International, 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>
4. ASISTENT PEDAGOGA. *Náplň práce*. [on-line]. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.asistentpedagoga.cz/napln-prace>
5. ASOCIACE PRACOVNÍKŮ SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÝCH CENTER ČR. © 2000 – 2011. [on-line]. Dostupné z: <http://www.apspc.cz/>
6. CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2014*. CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7210/f3/ov140409.pdf

7. CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor 2015*. CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7352/f3/ov150306.pdf
8. *Concluding observations on the tenth and eleventh periodic reports of the Czech Republic*. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/CZE/CERD_C_CZE_CO_10-11_21520_E.pdf
9. ČESKÁ ODBORNÁ SPOLEČNOST PRO INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. © 2013. [on-line]. Dostupné z: <http://www.cosiv.cz/>
10. ČESKÁ TELEVIZE. *Šéf Amnesty na vlastní oči: Romské děti jsou diskriminovány*. © Česká televize, 1996 – 2016 [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1522608-sef-amnesty-na-vlastni-oci-romske-deti-jsou-diskriminovany>
11. ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Tematická zpráva. Žáci vzdělávání podle RVP ZV – přílohy upravující vzdělávání žáků s LMP*. Česká školní inspekce. Praha: 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/9140af7c-eae6-425c-b097-c43938d885c4>
12. DEBATNÍ KLUB, VÝMĚNA NÁZORŮ, POLEMKA NEBO SPOR. [on-line]. Dostupné z: <http://www.debatniklub.cz/>
13. *Doporučení Rady ze dne 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech*. Úřední věstník Evropské unie. C 378/1. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:378:0001:0007:CS:PDF>
14. EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND ČR. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. GAC spol. s.r.o. Praha: 2015. MPSV © 2008, [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/file/9089/>
15. EVROPSKÁ KOMISE. *Strategie romské integrace do roku 2020*. Odbor lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma-integration/czech-republic/national-strategy/national_cs.htm
16. GAC. IVAN GABAL ANALYSIS & CONSULTING. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR. Praha, GAC spol. s. r. o., 2009.

17. INKLUZE.CZ. Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR. Přehled výstupů projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR (2013-2015). *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu ZZN nebo SZN*. Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.inkluze.upol.cz/portal/vystupy/>
18. INKLUZE.CZ. *Co je inkluzivní vzdělávání*. © 2010. Vystaveno 12. 9. 2012. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.inkluze.cz/inkluzivni-vzdelavani/inkluzivni-vzdelavani>
19. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Strategie sociálního začleňování*. Praha: 2014. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf
20. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 – 2018*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vystaveno 29. 8. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf
21. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Školský zákon ve znění zákona č. 82/2015 Sb. s vyznačením změn*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vystaveno 11. 5. 2015. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/35181/>
22. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR: Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*. GAC spol. s.r.o. Praha, leden 2009. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/VZDELANOSTNI_DRAHY.pdf
23. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Klíčové dokumenty ke společnému vzdělávání*. MŠMT © 2013 – 2016. Vystaveno 19. 11. 2015. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/klicove-dokumenty-ke-spolecnemu-vzdelavani>
24. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Mýty a fakta o společném vzdělávání*. MŠMT © 2013 – 2016. Vystaveno 10. 2. 2016. [on-line]. [cit. 25. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/myty-a-fakta-o-spolecnem-vzdelavani>
25. NÁRODNÍ ÚSTAV VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodická informace k diagnostice rozumových schopností dětí, žáků a studentů ve školských poradenských zařízeních*. Národní ústav vzdělávání. NÚV, © 2011 – 2016. [on-line]. [cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads//poradenstvi/diagnostika/lmp/Metodicka_informace_diagnostika.pdf

26. NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České Republiky*. © Český rozhlas, [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>
27. PERKNEROVÁ, K. *Vzdělávat žáky s mentální poruchou? Jen s pomocníky*. In: Deník.cz. Vystaveno 8. 12. 2015. [on-line]. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vzdelavat-zaky-s-mentalni-poruchou-jen-s-pomocniky-20151208.html
28. PERKNEROVÁ K. *Společné vzdělávání. Výzva pro učitele i rodiče*. In: Deník.cz. Vystaveno 21. 10. 2015. [on-line]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/spolecne-vzdelavani-vyzva-pro-ucitele-i-rodice-20151021.html
29. PETŘÍK, L. *Povaleči, paraziti. Ano, i taková sova říkají politici o Romech*. ParlamentníListy.cz. Vystaveno 18. 4. 2012. [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Povaleci-paraziti-Ano-i-takova-slova-rikaji-politici-o-Romech-229671>
30. PODEVŠOVÁ, I. *Ministryně školství Kateřina Valachová debatovala s řediteli škol*. In: Deník.cz. Vystaveno 30. 11. 2015. [on-line]. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: http://mostecky.denik.cz/zpravy_region/ministryne-skolstvi-katerina-valachova-debatovala-s-rediteli-skol-20151130.html
31. SPĚVÁČKOVÁ, I. *Projekt Romský den*. In: Metodický portál RVP. [on-line]. Vystaveno 2. 9. 2008. [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/2594/projekt-romsky-den.html/>
32. VALACHOVÁ KATEŘINA, *Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy. Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. MŠMT: Praha, 22. února 2016. Vystaveno 22. 2. 2016. [on-line]. [cit. 24. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37053/>
33. VARIANTY. *Projekty. Pojdte do školky!*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., © 2013. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://varianty.cz/projekty/53>
34. VARIANTY. *Projekty. Pojdte do školy! Podpora vzdělávání a doučování dětí ze sociálně vyloučených domácností (2009 – 2011)*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., © 2013. [on-line]. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://varianty.cz/projekty/26-pojdte-do-skoly>
35. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2014*. Úřad vlády ČR. Vláda ČR (c) 2009-2016, [on-line]. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2014-136688/>
36. ZŠP VIMPERK. Dostupné z: <http://zsp-vimperk.cz/>

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Romská lidová pohádka

Příloha 2 – Věra Bílá

Příloha 3 – Ondřej Giňa

Příloha 4 – Text o romské rodině

Příloha 5 – Text o dětství v romské rodině

Příloha 6 – Text o dospělosti v romské rodině

Příloha 7 – Text o stáří v romské rodině

Příloha 8 – Otázky k textům

Příloha 9 – Romská vlajka

Příloha 10 – Text o tradičních romských řemeslech

Elektronické přílohy

Příloha 1: Věra Bílá, Kale – Pas o panori. In: *Youtube* [online]. 3. 10. 2009. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=qunwrrrELx4>

Příloha 2: Animovaná historie Romů. In: *Youtube* [online]. 8. 8. 2013. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=9LY39vrxDTk>

Příloha 3: Official Romani, Gypsy anthem - Gelem, Gelem/ vocal version. In: *Youtube* [online]. 3. 10. 2009. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=J_I4Kwil3fs

Příloha 1

Romská lidová pohádka⁷²

Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku

Byl jednou, můj sladký, požehnaný Bože, byl jeden král. Ten král si vyjel na lov. Chodil s pány po lese – a Bůh dal noc. Temná noc, ani měsíc, ani hvězdy, nic, a páni ztratili cestu, zabloudili. Co teď? Nezbývá než přenocovat v lese. Králi byla zima, čím ho přikrýt? Jedno takové mladé páže, gádžovský kluk, povídá:

„Králi, já si sundám kabát, a jestli chcete, můžete se s ním přikrýt.“ Král vzal kabát, uložil se na jehličí, jenomže kabát byl krátký. Králi čouhaly buď nohy, nebo ruce.

„Pánové,“ povídá král, „kdo mě tímto kabátem přikryje tak, aby mi nečouhaly ani ruce, ani nohy, toho udělám ministrem.“ Pánové utíkají ke králi, každý by chtěl být ministrem. Jeden pán se pokouší krále přikrýt, přitáhne králi kabát ke krku, jenomže králi čouhají nohy až po kolena. Druhý pán přikrývá krále, přetáhne kabát přes nohy, jenomže teď zůstal králi venku hořejšek skoro až po pás. Pánové obracejí kabát, takhle, takhle, takhle, ale nikdo nedovede krále řádně přikrýt. Král s sebou bral na lov taky jednoho Roma. Nosil pánům pušky, zbraně. Ten Rom přijde ke králi a povídá:

„Kdybyste byl, králi, od té dobroty a dovolil, abych dirigoval já.“

„Dobrá, Cikáne, budiž,“ řekl král, protože už mu byla pořádná zima.

„Lehněte si na bok, králi, a skrčte nohy, jak nejvíc umíte,“ povídá Rom. „Tááák, tááák, tak je to dobře! A teď přitlačte kolena ke svému královskému břichu.“ Král ohnul nohy, přitiskl si kolena k břichu, Rom přes něj přehodil kabát a král byl přikrytý od hlavy až k patě. „Jejda, Cikáne, kde ses naučil tak krásně přikrejšvat?“ ptá se král. „V nouzi se naučíš všemu,“ povídá Rom. Doma měl jednu krátkou, roztrhanou deku, a tak věděl, jak se musí člověk přikrýt, aby mu nebyla zima. „A také se říká: Natahuj nohy podle toho, jak dlouhou máš deku.“ A tak udělal král Roma ministrem, a jestli neumřeli, žijou dodnes.

M. Hübschmannová: Hin man ajsi čhaj, so... Romské hádanky, Fortuna 2003

---

⁷² NEUŽILOVÁ, V., PAVLOVSKÁ, M., SADÍLKOVÁ, H., STEKLÁ, R., HOUDEK, L. *Druhá směna: Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ.* str. 68. Praha: ROMEA, o. s., 2012. 1. vydání. ISBN 978-80-904106-1-9

Příloha 2⁷³

Příloha 3⁷⁴

⁷³ Věra Bílá. Pohřeb syna Věry Bílé. In: TN.cz. [online]. 6. 2. 2013. [cit. 2016-03-14]. Dostupné také z: <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/galerie/vera-bila.html?backId=381463>

⁷⁴ Ondřej Giňa. Ondřej Giňa, ml.: Romové pod „bičem samospráv“ aneb Gazdíkovo „zvláštní zacházení“. In: Romea.cz. 5. 6. 2011. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné také z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/ondrej-gina-ml-romove-pod-bicem-samosprav-aneb-gazdikovo-zvlastni-zachazeni>

Příloha 4⁷⁵

Rodina pro Romy znamenala téměř vše, neboť uspokojovala základní životní potřeby jejích členů. Romové byli při kočování na společnosti zcela nezávislí, ale uvnitř rodiny byli na sobě naopak zcela závislí. Rodina byla zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací (chlapci se učily v rodině řemeslu, dívky starat se dobře o děti a o manžela) a také funkci ochranou. Mluví-li o rodině Češi, mají většinou na mysli svoji ženu, muže, děti, rodiče, sourozence. Známe samozřejmě i své další příbuzné - strýce, tety, bratrance, sestřenice, synovce, neteře, tchány, tchýně, švagry či švagrové, ale ty už spíše považujeme za vzdálenější příbuzné, se kterými se tak často nestýkáme. Romové však považují za své blízké příbuzné všechny a romština má na rozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců. Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a pojily je i rodinné tradice a vzájemná úcta. V romské rodině tak jako v české existoval rozdíl mezi rolí muže na ženy. Romská žena byla vychovávána tak, aby se dokázala o rodinu postarat. Povinností ženy bylo zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže. Žena měla často důležitější roli, musela zajistit jídlo, oblečení. Romský muž byl navenek i uvnitř hlavou rodiny, nositelem a ochráncem prestiže rodiny, rozhodoval a nesl odpovědnost za rodinu. Muž trávil svůj čas sháněním práce, udržováním dobrých vztahů s příbuznými a přáteli, urovnáváním svárů mezi rodinami. V romské rodině se všichni členové vzájemně podporovali a pomáhali si. Sirotků se ujímala jiná rodina, staří lidé byli opatrováni a hluboce vážení, nebyli vyloučeni ze života rodiny. Pro romskou rodinu bylo nemyslitelné dát děti do dětského domova nebo rodiče do domova důchodců. Romští rodiče dokonce odmítali posílat své děti do internátů, kde by byly bez dozoru a pomoci rodiny.

---

⁷⁵ Romové v České republice. Tradiční život Romů. *Romská rodina*. Vystaveno 26. 2. 2000. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>

Příloha 5⁷⁶

Svět dětí a dospělých nebyl oddělen a všichni členové romské rodiny tvořili vše společně. Dítě se díky početné rodině učilo rychle navazovat sociální kontakty. Dospělí dítě respektovali a dítě respektovalo dospělé. Dobře vychované dítě ctilo celou svou rodinu. Romské dítě se učilo tím, že se plně účastnilo všech událostí v rodině a napodobovalo starší. V útlém věku dbala na dítě matka společně s prarodiči, v pubertě dohlížel na děti otec, který byl přísnější.

Chlapci pracovali společně se svými otci, dívky s matkami. Každé dítě mělo své opravdové povinnosti. Chlapec se učil otcovu řemeslu tím, že mu pomáhal (např. v rodině kováře chlapec sháněl staré železo a pomáhal mu s výrobou zboží). Dívka se učila především být dobrou ženou a budoucí manželkou. Pomáhala matce pečovat o mladší sourozence, připravovat jídla, chodila s matkou prodávat výrobky na trh. Po svatbě zpravidla odcházela do domu, rodiny manžela, kde pokračovala její výchova. Zpočátku byla pomocnou silou své tchýně v ženských pracích a nesměla tedy udělat ostudu rodině, ze které pocházela.

Děti se v rodině učily pro svůj další život. Školnímu vzdělání nepřipisovali velkou hodnotu. To však neznamená, že si nepřejí být moudří. Moudrost je v romské komunitě tradičně vysoce ceněna, avšak moudrost se jinak získávala a jinak projevovala než u Čechů. Moudrost se předávala prostřednictvím vyprávění o zkušenostech starších, formou příběhu, pohádky, mýtu, přísloví, anekdoty nebo hádanky. Duchovní bohatství Romů, jejich životní moudrost a zkušenosti jsou uchovány ve vyprávění.

---

⁷⁶ Romové v České republice. Tradiční život Romů. *Dětství*. Vystaveno 13. 4. 2000. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18389>

Příloha 6⁷⁷

Ve své dospělosti se Romové starali o svou rodinu, zajišťovali dostatek potravy a ošacení a vychovávali své děti. Život slovenských usedlých Romů se odehrával ve venkovských osadách, které se dodnes uchovaly zejména na východním Slovensku, kde převládají dřevěné domky nebo domky z nepálených cihel. Do druhé světové války žili někteří v tzv. zemnicích - jednoduchých obydlích zapuštěných do země. Domov pro Roma není dům. Domov znamená pro Roma místo, kde má celou svou rodinu.

V prostředí starousedlých Romů býval v čele komunity v osadě všeobecně vážený a respektovaný muž, který dbal na dodržování pravidel a pořádku. Často býval i mužem, který uzavíral manželství, loučil se na pohřbech. Změnou a vývojem romské rodiny v poslední době jeho autorita upadá.

Základem společenství zůstává rodina a veškerá činnost dospělých Romů se týká zabezpečení rodiny. Mezi romskými osadami jsou velké rozdíly v majetku a způsobu života, ale obyvatelé těchto osad jsou často mnohem svobodnější než lidé ve velkých městech a uchovalo se v nich cosi z jejich tradičního způsobu života.

Na rozdíl od ostatní společnosti tráví Romové velice málo času ve svých bytech, jsou stále na ulicích. V letních měsících se život v romské osadě odehrával také venku: ženy vařily na sporácích, které si vynesly před dům, venku se jedlo, pralo, pořádali se různé oslavy a zábavy. A venku si bylo možné poslechnout si i romské písně: ty, které vyjadřují žal nad úmrtím matky, nad chudobou, ale i milostné city, i ty temperamentní v rychlejším rytmu.

---

⁷⁷ Romové v České republice. Tradiční život Romů. *Dospělost*. Vystaveno 26. 2. 2000. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18046>

Příloha 7⁷⁸

Díky tomu, že byli Romové tolik orientovaní na svou rodinu, a mladí bydleli pohromadě se staršími členy rodiny, nacházeli staří lidé uplatnění při výchově vnoučat. Staří lidé byli respektováni jak svými dětmi, tak svými vnoučaty. Jejich názor měl velkou váhu a nikdy nebyli zatracováni jako nepotřební členové rodiny. Mimořádnou pozornost Romové věnovali obyčejům při úmrtí člověka.

Dodnes je u nich zachovaná představa, že pro umírajícího si přichází někdo z dříve zesnulých členů rodiny, který u něj zůstává až do pohřbu a odvádí ho na onen svět. Do rakve se vkládají mrtvému jeho osobní předměty, i když jsou hodnotnější: prsteny, náušnice, hodinky, housle, kytara, ale i fajfka, cigarety, brýle, lahvička s alkoholem, karty a pokud byl věřící, tak i modlitební knížka a růženec. Do ruky nebo do kapsy vloží rodina zesnulému peníze (nejčastěji drobné mince).

Chování při pohřbu má svá ustálená pravidla: hrají se karty, vyprávějí se příhody ze života zesnulého, nesmí se zpívat, tancovat, přit'ukávat skleničkami. Každý před vypitím své první skleničky odlije nejdříve trochu na zem - na památku zesnulého.

Pohřby Romů bývají různě nákladné, můžeme se setkat s rakví s proskleným víkem, hrobovou jámou vystlanou vzácnými koberci. Dalším zvykem, který Romové dodržovali při úmrtí, bylo pálení osobních věcí zemřelého.

---

⁷⁸ Romové v České republice. Tradiční život Romů. *Stáří*. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18074>

Příloha 8

Jaká byla funkce romské rodiny?

Jaká byla role ženy v romské rodině?

Jaká byla role muže?

Jak se dítě učilo novým věcem?

Jaké povinnosti měl chlapec?

Jaké povinnosti měla dívka?

Jak se předávala moudrost v romské rodině?

Jaký byl hlavní úkol Romů v dospělosti?

V jakých tradičních obydlích většinou žili?

Co znamená pro Roma domov?

Jak trávili Romové svůj volný čas? Co většinou dělali?

Jsou staří lidé v romské rodině uznávaní?

Jaké jsou tradice při pohřbu člena romské rodiny?

Jak tradičně probíhá smuteční hostina?

Příloha 9⁷⁹

---

⁷⁹ Mezinárodní deň Rómov. *Rómska vlajka*. In: *Funradio*. [online]. 8. 4. 2013. [cit. 2016-03-14].
Dostupné z: <http://www.funradio.sk/popoludnie/popoludnie-archiv/23550-medzinarodny-den-romov/>

Příloha 10⁸⁰

V Evropě si Romové obstarávali obživu vykonáváním profesí, které si s sebou přinesli z Indie. Indie byla zemí, kde bylo obyvatelstvo rozděleno do kast. Každá kasta měla svou soubor nepsaných příkazů a zákazů, které činnosti smí nebo nesmí vykonávat. Často nesměla vykonávat ty činnosti, které souvisely s tradiční obživou jiných kast.

Romové patřili do kast, které vykonávaly profese typu: kováři, kotláři, zpracovatelé kůží, ošetřovatelé koní, koňští handlíři, muzikanti, cvičitelé hadů a medvědů, hrncíři, košíkáři, metaři, pradleny, věštitelky budoucnosti, cihláři. Obecně platí, že všechny tyto profese mohly být prováděny jen příležitostně, poptávka po těchto službách byla nerovnoměrná a trvala do té doby, než byl trh nasycen.

Na našem území žilo do druhé světové války asi 90 % Romů starousedlých, kteří přišli do naší země z Balkánského poloostrova a začali se asi od 17. století usazovat. V tehdejší době nebyly na venkově mezi přicházejícími a usedlým obyvatelstvem tak velké rozdíly, dá se tedy hovořit o soužití Romů s původním obyvatelstvem. Prostředí mělo vliv na jejich jazyk, ale jejich kultura zůstala podobná.

V 17. století začala města usazovat Romy, později dostali svolení vykonávat své profese. Nejvýznamnějším řemeslem slovenských Romů bylo kovářství. Pracovali tradičním způsobem, který si přinesli z Indie. Při práci seděli na zemi a jako surovinu používali starý materiál (použitě železo), které bylo možno sehnat zadarmo. Koncem minulého století byla na Slovensku největší koncentrace kovářů snad v celé Evropě. Vyráběli zejména hřebíky, řetězy, doplňky vozů, motyky, různá kování. Podkovy vyráběli málo. Dnes se věnuje kovářství pouze několik Romů, zaměřují se především na výrobu uměleckých předmětů - kování, svícny, mříže ap.

Další formou jejich obživy byla odměna (naturální) za zemědělskou výpomoc na polích vesnických sedláků i drobných hospodářů. Jednalo se o příležitostné polní práce např. při sběru brambor, řepy, pletí nebo roztloukání kamenů při stavbě cest pro vesnici. Tato vzájemná spolupráce Romů s neromskými obyvateli byla stvrzována mnohdy kmotrovstvím.

K dalším romským profesím provozovaným v Čechách i na Slovensku patřila výroba metel, košíků, ošatek, rohoží, stahování a čištění kůží, broušení nožů, výroba

---

⁸⁰ Romové v České republice. Tradiční život Romů. *Tradiční romská povolání*. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18019>

nepálených cihel z hlíny, vody a plev, výroba dřevěného uhlí. Ženy chodily sedlákům vymazávat pece (díky jejich malému vzrůstu se do pecí vešly), na jednoduchých stavech pletly jednoduché tkanice, s dětmi sbíraly jahody, borůvky, šípky a jiné plody. Svě výrobky a nasbírané plodiny chodily nabízet po vesnicích sedlákům. Vyměňovaly je většinou za potraviny nebo ošacení.

Dalším významným, i když mnohdy jen doplňkovým způsobem obživy Romů byla hudba. V romské kapele hráli jen muži, většinou z jedné rodiny, a byla nejméně čtyřčlenná. Základní nástrojové obsazení bylo první a druhé housle, viola, basa nebo cimbál, případně klarinet. Hráli pro neromské obyvatelstvo na svatbách, zábavách, křtinách, hostinách a pohřbech a za toto hraní dostávali peníze. Pro gádže hráli místní repertoár, a tak se vlastně stali nositeli slovenské lidové hudby. Mezi svými hráli romské pomalé písně o těžkém životě, lásce, smutku, utrpení.